

Fotoğraf: Aslan Hamza ALGÖL

edirne

edirne

Sayı 53 Kış 2017

Şehirlerin Sultanı

edirne

Sayı 53 Kış 2017

Şehirlerin Sultanı

edirne

sayı 53 kış 2017

İmtiyaz Sahibi
Günay ÖZDEMİR
EdirneValisi

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
İbrahim TARANCI
Özel Kalem Müdürü

Genel Yayın Yönetmeni
Yrd. Doç. Dr. Mustafa HATİPLER

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Engin BEKSAÇ
Doç. Dr. Ayhan AYTAÇ
Doç. Dr. Rifat GÜRGÜNERELİ
Yrd. Doç. Dr. Gülüm Burcu DALKIRAN
Yrd. Doç. Dr. Duygu YÜCEL
Öğr. Gör. Haluk KAVICI
Öğr. Arzu ULAŞDIR
Ender AYDIN

Grafik Tasarım
Arzu ÖZDEMİR

Fotoğraf Editörü
Behiç GÜNALAN

Baskı
Seçil Ofset

Edirne İl Özel İdaresi
tarafından Bastırılmıştır.
Şubat 2017, Ücretsizdir

Yönetim Yeri
Edirne Valiliği
Basın ve Halkla İlişkiler
Müdürlüğü
Hükümet Caddesi
Vilayet Binası, Edirne

İletişim
0 (284) 213 91 80
www.edirne.gov.tr
edirnedergisi@hotmail.com

Kapak Fotoğrafı
Ahmet KIVAN

Fotoğraf: Aslan Hamza ALGÜL

Çok soğuk bir kış mevsiminin ortasında, sıcak bir dergiyiz sizlerle birlikteyiz. Birbirinden farklı ve birbirinden güzel konularla bezemmiş bu sayımızda, Sayın Valimiz Günay Özdemir'in 'Medeniyet, Fethin ve Şehir: Edirne' başlıklı yazısıyla başladık. Medeniyetin, fethin ve şehrin sınırlarını arayanlar için bir anahtar niteliğinde olan bu yazıyı, alışılmış olduğumuz üzere, Sayın Prof. Dr. Müberra Gürgünereli'nin 'Divan Şiirinde Edirne'nin Mesire Yerleri' yazısı takip ediyor. Gürgünereli Hanımefendi, bizim için Sarayova'dan yazıyor. Bu sayımızda sürgün bir şairin Edirne'ye ziyaretinde yaşadıklarını kaleme aldı. Keçecizade İzzet Molla, bir şair ve yazar olmanın çok ötesinde büyük bir devlet adamı aynı zamanda.

'Edirne Tarihi İçin Önemli Bir Kişilik: Osman Nuri Peremeci' başlığıyla yazdı bu sayımızda Sayın Prof. Dr. Engin Beksaç ve Sayın Öğr. Gör. Şule Nurengin Beksaç. Edirne Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürü Sayın Serhad Ocak ise 'Maziden Atıye İdeal' başlıklı yazısıyla geçmişten geleceğe ışık tuttu.

Bu sayımızda komşu ülke Bulgaristan'dan mektubumuz var. Sayın Doç. Dr. Mümin Tahir, 'Kültürler Öz Kimliğini Koruyarak Kendini Geliştirmelidir' başlığıyla hem kültürlerin neden yaşaması gerektiğini hem de Bulgaristan'daki soydaşlarımız kültürel faaliyetlerini yazdı bizim için. Şiirin hasını yazan Bayrak Şairi Arif Nihat Aşayın 'Selimiye' şiri de bu sayımızda sayfalarımızı süslemektedir. Selimiye'nin ardından bir başka şaheser Muradiye Camii'ni de çinileriyle birlikte Trakya Üniversitesi Genel Sekreter Yardımcısı Sayın Öğretim Görevlisi Hakan Akıncı yazdı. Akıncı'nın yazısının başlığı: 'Çini Ve Çininin Pınarı: Muradiye Camii' şeklinde.

Aynı zamanda güçlü bir şair olan Sayın Engin Beksaç hocamız Edirne'de Bir Kasım Akşamı başlığıyla selendini bu sayımızda. Fiyak Dergisi genel yayın Yönetmeni Sayın Hüseyin Mehmet de 'Sofyalı Ballı Efendi Ve Bir Mektubu Vesilesiyle' başlıklı yazısıyla katıldı aramızda bu sayımızda.

Bu sayımızda hem kültür ekonomisi hem de ticaret açısından önemli bir çalışma yer aldı: 'Tarihle Edirne'ye Gelmis Olan Bazı İngiliz Diplomatları Ve Müstemmenler' başlıklı bu yazı Sayın Üzm. Gülden İrem Kazel yazdı bizim için. Onu Sayın Öğretim Görevlisi Haluk Kayıcı'nın Osmanlı arşivlerinden çıkardığı '19. Yüzyıl Edirne'sinde Geleneksel Üretim' yazısı takip ediyor.

Bu sayımızda lezzet durağında yine Sayın Doç. Dr. Rifat Gürgünereli 'Bir Lokma' diyerek ağırladı bizi. Bu sayımız 'Geçmiş Zaman Olur ki' sayfasında ise 'Valide Sultan Evkâfı'na bağlanan Kırkkilise'deki vakfa ait keresteci ve enserci (çivici) geldiğini Nuri Ergin veled-i Kost'a kiralandığına dair bir fermanda süsledik.

Dergimizin bu sayısının fotoğraflarını; Sayın Aslan Hamza Algül, Sayın Furkan Algül, Sayın Ahmet Kivan, Sayın Hüseyin Mehmet, Sayın Rifat Gürgünereli ve Sayın Behiç Günalan çektiler bizim için.

"Kasım rüzgârda bir yapraklı
Ve biraz itri
Kendi sesiyile irkilirdi

Aralık günlerin son neferi" diye yazar A.Hicri İzgören 'Suskun' isimli şiirinde. 2016 yılının günlerinin son neferi Aralık; Dergimizin yayın kurulu üyesi ve yazarımız Mehmet Ağıranlı aramızdan aldı. Bu sayımız onsuz mahzun çikti.

Mustafa HATİPLER

Genel Yayın Yönetmeni

2-4	Edirne Valisi Günay ÖZDEMİR Medeniyet, fethin ve şehir: Edirne	26-28	Azayma / Hakan AKINCI Çini ve çininin pınarı: Muradiye Camii
6-8	Azayma / Prof. Dr. Müberra GÜRGÜNERELİ Divan Şiirinde Edirne'nin mesire yerleri	30	Şiir / Prof. Dr. Engin BEKSAÇ Edirne'de bir kasım akşamı
10-14	Azayma / Yrd. Doç. Dr. Mustafa HATİPLER Sürgün bir şair Edirne'ye geldiğinde ya da bir şair ve devlet adamı olarak Keçecizade İzzet Molla	32-33	Tarih / Hüseyin MEHMET Sofyalı Ballı Efendi ve bir mektup vesilesiyle
16-19	Azayma / Prof. Dr. Engin BEKSAÇ, Öğr. Gör. Şule Nurengin BEKSAÇ Edirne tarihi için önemli bir kişilik: Osman Nuri Peremeci	36-42	Tarihle Edirne'ye gelmiş olan bazı İngiliz diplomat ve müstemmenler
20-21	Gölce / Serhad OCAK Maziden atıye ideal	43-44	Tarih / Haluk KAVICI 19. Yüzyıl Edirne'sinde geleneksel üretim
22-23	Gölce / Doç. Dr. Mümin TAHIR Bulgaristan Mektubu	46-47	Edirne Mustafa / Doç. Dr. Rifat GÜRGÜNERELİ Bir lokma
24-25	Şiir / Arif Nihat AŞAYIN Selimiye	48	Geçmiş zaman olur ki...

Güncel

Medeniyet, fetih ve şehir: Edirne

Günay ÖZDEMİR
Edirne Valisi

Fotoğraflar: Erkan Bakan

Medeniyet için esas nokta; insanların geçmişi bilmeleri, bugününü iyi anlamaları ve gelecekle ilgili planlayıp iyi yönetmeleridir. Aslında bu durum sadece medeniyet anlayışı ile ilgili değildir; ticaret için de, siyaset için de, toplumsal-kültürel hayat için de böyledir. Aynı durum ekonomi için de geçerlidir. Ekonomik hayatta üretilen mamuller aynı gün tüketilmez, bugün ürettiğiniz eğer yarın için üretmezseniz piyasada yer bulamazsınız. Keza teknoloji, moda o kadar hızlı değişiyor ki yeni bir şeyler bulmanız

yeni bir şeyler üretmeniz gerekiyor. Yeni tabirle 'inovasyon' dediğimiz olayı gerçekleştirmemiz gerekiyor. Kısaca; geçmişimizi bilmemiz gerekiyor. Geçmiş, bu günümüzü iyi anlamamız gerekiyor. Geçmişteki değerlerimiz nedir, geçmişte sahip olduğumuz değerler nedir, hangi değerlere göre bir medeniyet üretmemiz gerekiyor, hangi değerlere göre geleceği planlamamız gerekiyor sorularının cevabı çok önemlidir.

Çünkü geçmişte kurulan medeniyetlere baktığımızda bizim kurduğumuz medeniyete baktığımızda; bu medeniyetin çok daha insancıl ve barış içerisinde, huzur içerisinde insanların birbiriyle anlaşabildiği, her türlü inanç ve düşüncenin birlikte yaşayabildiği bir medeniyet anlayışı olduğunu görüyoruz.

Medeniyet ve fetihle ilgili değişik tanımlar vardır. Medeniyet; insanca, iyi, ferah bir yaşam, adaletselverlik, şehirlî anlayış ve sosyal işlerde fen ve sanatta ilerleme şeklinde tarif edilmektedir. Fetih ise çakmak, çalmak anlamında; yapılanmak, askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda şekillenmek demektir. Yani elinizde bir medeniyet yoksa, bir yeri aldığınızda orayı ne inşa edebilirsiniz ne orada yeni bir açılım yapabilirsiniz, ne de orda yeni bir sistem kurabilirsiniz. Bu durumda gerçekleştirdiğiniz şey fetih değil işgal olur. Bu gerçeği, Medine'deki medeniyetin, Mekke'deki medeniyeti fethetmesinde görüyoruz. Medine'de kurulan medeniyetin insancıl değerine baktığımız zaman görmemiz mümkün. Bir örnek olarak yazalım: Peygamberimizin (s.a.v.) sefere giderken yolda yavrulmuş bir köpek görür. Bakar ki köpek; yavrularının üzerinde ve yavrularını koruma refleksiyle hareket ediyor. Peygamberimiz başına bir komutanını bırakır ve yolunu değiştirerek yoluna devam eder. Hal böyle olunca, insani değerler ön plana çıkar.

Kesinlikle insani yaşatma üzerine kurulmuş bir medeniyet ve önce gönüllerin fethedilmesinden sonra elde edilmiş bir fetihtir bu. Öyle bir medeniyet kurulmuş ki, bütün canlıyı yaşatan, insani yaşatan ve insana sadece Allah yarattığı için değer verilen bir anlayış geliştirilmiştir. Bir başka ifadeyle; bütün inanç ve değerlere açık bir medeniyet anlayışdır bu. Bu açık medeniyet bütün inanç, değer ve etnik yapıya her türlü inanç ve değerlerinin yaşamasının sağlandığı bir medeniyet anlayışdır.

Bu medeniyet anlayışının çarpıcı bir örneğini Kars'tan vermek istiyorum. Bilindiği gibi Kars ilimiz; 1064 yılında yani 1071 yılından önce Alparslan tarafından fethedilen ilk Anadolu şehrimizdir. Anadolu'da Selçukluların ilk yaptıkları cami; Ani ve Kars'tadır. Kars'ın fethinden önce oranın Alperenlerinden-gönül dostlarından- Ebu'l Hasan Harakani 900'lü yıllarda Kars'a gelmiş ve Kars'ta gönül faaliyetlerine başlamıştır. Harakani hazretlerinin bir

sözü çok manidardır: "Kim bu eve gelirse ekmeğini verin, inancını sormayın, Yüce Allah tarafından bağışlanan herkes elbette Ebu'l Hasan'ın sofrasından bir ekmeğe layıktır." Böyle bir anlayışın, böyle bir medeniyet fikrinin önceden gönüllerin fethedilmesinin ne kadar önemli olduğunu ve medeniyet içinde üretimin gerektiğini her zaman görüyoruz.

Osmanlı öncesi, Anadolu'nun değişik yörelerinde farklı medeniyetler kurulmuş, farklı anlayışlar gelişmiştir. Ancak bunun zirvesi Edirne'de yaşanmıştır. Ne zaman ki Edirne fethedilmişti, bunun ardından medeniyetimiz Avrupa'ya geçmiştir. Bu bakımdan Edirne ve Edirne'nin fethi çok önemlidir. Edirne'nin Dünya tarihinde, insanlık tarihinde ve insanlığa barış ve huzurun gelmesinde ne kadar önemli bir yeri olduğunu bilmek gerekir. Edirne; Peygamberimiz (s.a.v.)'in: İstanbul feth olunacaktır; onu fetheden komutan ne güzel komutan, onu fetheden asker ne güzel askerdir" hadisi bu bakımdan ayrı bir önem arzeder. Çünkü İstanbul'u fetheden medeniyet, yüz yıl boyunca Osmanlıya başkentlik yapmış olan Edirne'de hayat bulmuştur. Edirne'de bir medeniyet kurulmuş Edirne'de kurulan bu medeniyette aslında İstanbul'u fethetmiş, peygamberimizin övdüğü komutan ve övdüğü ordu aslında Edirne'de yetişmiştir. Medine ve Mekke medeniyetinin başlangıcı olan ve Bursa'da, en son başkent olarak Bursa'ya kadar gelen medeniyete baktığımızda ağırlıklı olarak doğu ve İslam kültürüne sahiptir. Edirne'de kurulan medeniyete baktığınız zaman; Edirne'de kurulan medeniyetin İslam ve doğu kültürünün temel alınmasında yanında kesinlikle Batı kültürünün de, Roma kültürünün de, Yunan kültürünün de, Avrupa kültürünün de şekil verdiği yeni bir medeniyet anlayışı ve Dünya'ya yeni bir barış ve huzur getirecek anlayış ve yaşam biçimi olduğunu görürüz.

Bunu bize açıklayan olaylardan biri şudur: Fatih Sultan Mehmet Han, sefere çıkmadan önce Ulu Cami'de sabah namazını kılar. Ondan sonra bedesten çarşısına gider, çarşıda alışveriş yapacaktır. İlk dükkandan bazı istediklerini aldıktan sonra, diğer istediklerini alacağı sırada dükkân sahibi der ki: "Ben şimdiki sıtfa-him yaptım daha komşum sıtfa-him yapmadı, diğer istediklerinizi oradan alınız." İşte daha sonraki yıllarda: "İstanbul'da kardinal kulağı görmektense Osmanlı sarığı görmeyi tercih ederiz" denmesinin sebebi bu medeniyettir.

Böyle bir medeniyet İstanbul'u fetheden medeniyet bu medeniyettir.

Övülen bir fetih gerçekleştiren ordu ve komutan da Edirne'de yetiştigi için Edirne'de övülen bir medeniyetin olduğu bir gerçektir.

İstanbul'un fethi, bir çağın kapanması, bir çağın açılmasıdır. Bizim tarihimizde böyledir. Tarihi açan ve kapatan fetih değildir. Aslında çağı açan ve kapatan medeniyettir, anlayıştır, yeniliktir, üretimdir. İstanbul'un fethi bunun bir sonucudur. Önemli bir olaydır hem dünya tarihi açısından, hem Türk tarihi açısından, hem İslam tarihi açısından çok önemli olaydır. Ama bu en önemli olayı gerçekleştiren medeniyet bu olay kadar önemli bir medeniyettir.

Edirne'de kurulan medeniyetin, Osmanlı medeniyetinin bir çağı açan ve kapatan medeniyet olarak da değerlendirilmesi, araştırılıp bakılması gerektiğine inanıyorum. Çünkü daha sonraki dönemde, 15. yüzyıl Avrupasında gerçekleşen birçok değişimin, yeniliğin kökeninde, Edirne'de kurulan farklı inanç ve kültürlerin ortak yaşadığı bir medeniyet anlayışının etkisi olabilir. Çünkü medeniyetimizin esası emanetlerin ehline verilmesi ve farklı dinlerde yaşayan insanlarla mesafeli olarak birlikte yaşama kültürüne sahip olunması oluşturmaktadır. Edirne'ye bakıldığında şöyle bir yapılanma görülecektir: Osmanlı Padişahları mezhep olarak Hanefi'dir. Yalnız toplum sadece Hanefi mezhebinden değil yine farklı mezheplerden oluşmaktadır. Önce, "Biz hepimiz ehli kibleyiz." prensibiyle bir çerçeve çizilmiştir. Daha sonra Edirne'de farklı dinlerde yaşayan insanlar için de: "Aslında biz hepimiz ehli kitabız." denilmiştir. Bir anlamda; Hz. Ali'nin valilere yazdığı mektupta belirttiği: "Bütün insanları değerlendirirken, insanlar senin ya dine kardeşin ya da yaratılış da eşindir.

Onun için insan merkezli ve insani anlamdaki bütün iş ve işlemlerini bu şekilde değerlendirdi." sözü Edirne'de ruh bulmuştur. Edirne'de kurulan bu medeniyetin temel taşı aslında baktığımız zaman dinin ötesinde, mezhebin ötesinde, etnik yapının ötesinde insan merkezli ve insana değer veren insanın mutluluğunu ön plana alan ve insanın kesinlikle huzurunu ve barışını sağlayacak olan bir anlayış görüyoruz. Onun için biz medeniyeti anlarken bu şekilde anlamamız gerekir. Kesinlikle değerlerimizi ve inançlarımızı hiçbir zaman medeniyeti ve farklı bir şekilde medeniyetin ve yapacağımız işlerin önüne koymamız gerekir. Bu noktada Fatih Sultan Mehmet Han'ın bir sözü çok önemlidir: "İnsanlara dinin ne? Namazın var mı? Oruç tutuyor musun? gibi Allah'ın soracağı sorular sormayınız. İnsanlara aç mısın? Ne ihtiyacın var? Bir sorunun var mı? gibi kulun kula soracağı sorular sorunuz."

Edirne'de böyle bir medeniyetin olması İstanbul'un, Avrupa'nın tanınması ve insanların bunu kabul etmesini sağlamıştır. Edirne tesadüfen seçilen bir yer değildir. Edirne çok araştırılmış, incelenmiş belki tarihi anlamda farklı kentler başkent olarak istenmiş ama en sonunda Edirne'de karar verilmiştir. Edirne tarihsel anlamda farklı medeniyetlerin yaşadığı ve sadece Osmanlı medeniyeti gelinceye kadar değişik medeniyetlerin hakim olduğu bir medeniyetin olduğu bir şehirdir.

Edirne'yi anlamak, Edirne'de bulunmak aslında Edirne'yi anlamaya çalışmak olarak değil tarihi geçmişini ile beraber Edirne'de yaşamak ve Edirne'yi yaşamakla mümkündür. Eğer siz Edirne'de yaşar ve Edirne'yle yaşarsanız hem Edirne'yi anlayabilirsiniz, hem de dünyanın şu anda ihtiyacı olan yeni bir medeniyet anlayışının, yeni bir anlayışın gelişmesi için her türlü imkanı her türlü bilgi birikimini Edirne'de bulabilirsiniz.

Fotoğraf: Adnan Hamza ALGİLİ

Araştırma

Fotoğraf: Arslan Hamza AĞCILIK

Divan şiirinde Edirne'nin mesire yerleri*

Prof. Dr. Müberra Gürgendereli

Bir şehrin havası suyu cazip, tabiatı güzel, ilkbaharı renkli, halkı da bir o kadar neyeli ve eğlenceye düşkün ise, elbette o şehrin gezinti ve dinlenme mekânları, güzel eğlence makamları ve renkli mesire yerleri olması tabiidir. Osmanlı dönemi şairleri, Edirne'nin bu özelliklerine şiirlerinde yer vermişlerdir. Kâmi, bir beytinde; Edirne şehrinin mesirelerinin çokluğundan bahseder. Şehir bu haliyle gönülün çok sevdiği bir gül bahçesi gibidir. Yalancı dünyanın hakiki cenneti Edirne'dir.

Bu bir mesiresi çok dil-nişin gülsendir
Dürüst cenneti budur yalancı dünyanın
(Edirneli Kâmi)

Gönlü gonca gibi daralmış, içi sıkılmış bir kimse Edirne'de gezmeye çıkacak olsa, bu şehrin geniş ve ferah ovaları, o kimsenin gönülünü gül gibi açıp rahatlatacaktır.

Seyre çıksa goncaves dil-tenge olanın gül gibi
Gönlün açar sâhât-i râhat-fezâ-yı Edirne
(Kemal Paşazâde)

Klasik şiirde, bahsi geçen Edirne mesireleri; Demirtaş, Hıdırlık, Buçuktepe, Akpınar, Musalla, Mamak, Kasımpaşa'dır.

1. Demirtaş (Timurtaş)

Edirne'nin güneyinde bulunan önceleri Demirtaş, daha sonra ise Sinekli ovası denilen geniş bir saha ile şehrin arasında. Arda ve Meriç nehirlerinin geçtiği yerde bir ada vücuda gelir. Bu bölgenin Meriç nehri sahilinde I.Ahmed tarafından Demirtaş kasrı adıyla bir kasr inşa edilmiştir. Daha sonra IV.Mehmed tarafından tamir olunan bu kasrı padişah, yabancı misafirleri ağırlamaya tahsis etmiştir. O devirde (1672) Meriç nehri üzerinde kayık gezintileri yapılır, padişahın saltanat kayıkları bu kasrın önünden geçerdi. Atâi, bu mesire yerini; Edirne'nin hoş sohbet ve eğlenceli dost meclisleri ve Demirtaş kasrı vesilesiyle anar. Edirneli dostlarının ilgisinden memnun olan Atâi, şehrin emsalsiz mesiresi Timurtaş'ın keyif bahşeden muhteşem kasrından övgüyle bahseder. Şair, her tarafi havuzlarla dolu bu gönlü açıcı yeri gördüğü için çok memnundur.

Bezm-i dârü'l-üns-i kudsun anlamazdık hâletin
Edirne şehrinde yârân-ı safâyı görmesek
Bâ-husûs ol şehre nûzhetgâh-ı bi-mânend olan
Kasr-ı hâlet-bahş u âb-ı cân-fezâyı görmesek
Her taraf havz-ı leb-â-leb pür-safâ âyinedir
Nesne görmездik bu cây-ı dil-guşâyı görmesek
(Atayî Divanı)

Nisâri, İstanbul'dan Edirne'deki dostlarına yazdığı mektupta Edirne'de geçirdiği günlerinin özlemiyile; "Edirne'nin acımasız katı yürekli güzelleri, hala Demirtaş mesiresine gitmeye devam ediyorlar mı?" diye sorar. Rifat Osman, Nisâri'nin şiirinde bahsettiği Demirtaş civarındaki bu akşam gezmelerinin, 1927 senelerine kadar devam ettiğini söyler.

'Azm ederler mi temâşâ-yı Demirtaş'a yine
Mehveşân-ı saht-kalb âhen-dilân-ı Edirne
(Nisâri)

Timurtaş mesiresinde çadıra gerek yoktur. Çünkü orada gölgelik yapacak birçok yüksek ağaçlar bulunmaktadır.

Çetre hâcet yok temâşâ-gâh-ı Timurtaşda
Var dirâhtân-ı büledânî kamusu sâye-dâr
(Edirneli Örfî)

2. Hıdırlık

Bu mesire yeri, Hikâyet-i Beşir Çelebi'de, Edirne'de duaların kabul olduğu dört makamdan biri olarak zikredilmektedir. Kâtip Çelebi'nin "acıyibi-âlemendir" dediği Hıdırlık, meşhur Bektaşî dergâhı "Hızır Baba" tekkesinin de bulunduğu mekvidir. Edirne'nin iki yüksek tepesi vardır. Bunlar doğusunda Buçuktepe, batısında Hıdırlık tepesidir. Deniz seviyesinden 90 metre kadar yüksek olan bu tepeler, şehrin tabii güzelliklerinin seyrine müsait, ferah-feza ve müstesna birer mekvidirler. Bu sebeple ikisine de kasırlar inşa kılınmıştır.

Biri Buçukdepe birisi Hızırıkurd büled
iki cânible iki kasr-ı hümayûnlar ki var
(Edirneli Örfî)

İlkbaharın gelişyle bağ, bahçe ve bostanlar yemyeşil olmuştur. Nev'î, bu güzel bahar günlerinde, yaranın Hıdırlık'ta seyrânâ çıkmalarını ister. Harir-i sebzeden giydi yeşiller bağ ile büstân Hıdırlık seyrine çıksın bahâr eyyâmîdir yârân
(Nev'î)

Hıdırlık; ab-ı hayatı bulup ölümsüzlüğe ulaşan Hz.Hızır'ın makamıdır.
Olmasaydı Hıdırlık anda 'iyân
Âb-ı hayvân demek olurdu yalân
(Vücûdî)

Gönlü, yeşil ve ferah bir bahçe isteyen kimse Hıdırlık'a gezmeye gitmelidir. Edirne'de gezip dolamak ve safâ yapmak ölüyü bile canlandırmaktadır. Sebze-zâr isterse gönülün var Hıdırlık seyrine
Cân başışlar mürdeye seyr ü safâ-yı Edirne
(Nev'î)

3. Buçuktepe

II.Murad'ın tahttan çekilip yerine oğlu II.Mehmed'i tahta geçirmesine karşılık yeniciler ayaklanmış ve şehrin iki büyük tepesinden biri olan bu tepeye çekilmişlerdir. İsyân II.Murad'ın tekrar tahta oturması ve yenicilerle "buçuk akçe" zam yapmasıyla sona ermiş ve bu olaydan sonra tepe "Buçuktepe" olarak anılmıştır. Buçuktepe'de Sadrazam Amcazâde Hüseyin Paşa tarafından bir kasr inşa edilmiş ve padişah II.Mustafa'ya takdim edilmiştir.

* Müberra Gürgendereli (2016), Osmanlı Dönemi Şiirinde Edirne, Çantay Yayınları, İstanbul

Edirne şehri, ova arazilerden meydana geldiğinden Buçuktepe, yüksek olması sebebiyle şehrin havadar bir bölgesidir. Bu tepe, sevdâ hastası olmuş âşıkların hem hava aldıkları hem de sevgilileri ile buluştukları bir mekan olmuştur.

Kesb-i hevâ için çıkar uşâk-ı hasta-hâl
Güyâ hemân Buçuktepedir tüde-i visâl
(Sâbit)

Edirneli Fâiz'e göre, Buçuktepe kasrına çıkan kişi, buranın cennetteki kasırların bir numunesi olduğunu anlacaktır.

Çıkan Buçuktepe kasrına ref' edip bâki
Tamâm meretebe anlar kusûr-ı eflâki
(Edirneli Fâiz)

4. Akpınar

Edirne'nin kuzeybatısında yüksekçe bir mevkiye bulunan bir köydür. Sarayın suyu, buradan getirilmiştir. IV.Mehmed buraya büyük bir kasır yaptırmıştır. Kasrın Tunca vadisine nazır olan cephesindeki bir kale, iki divanhâne, sekiz oda, bir hamamdan teşekkül kısım sultana mahsustur.

Hevâyî, Akpınar'ı şehrin içme suyu kaynağı olması sebebiyle zikreder. Yaz günü Akpınar'dan gelen buz gibi suyun eksikliğine tahammül edemez. Gina bu susamışa değme kârdan gelmez
Soğuk su yaz günü çak Akpınardan gelmez
(Hevâyî)

5. Musalla

Edirne'nin mesire yeri olan Musalla Murad Han tarafından kurulmuştur. Burası saray hasbahçesi yakınında Namâzgâh ovası olarak bilinen geniş alandır. Celâlzâde Mustafa, Tunca nehri kenarındaki Musalla ovasını, içinde tertemiz ırmakların aktığı cennete benzetir.

Kenâr-ı Tunca sahrâ-yı Musallâ
Behişt anda revân âb-ı musaffâ
(Celâlzâde Mustafa)

Edirneli Ahmed Bâdi de, "Namâzgâh" ovasından geçip "Çukurçayırı" adında şehrin bir diğer mesiresine gidiğini ve bu yerde yapılan gezintinin çok zevkli olduğunu söyler. Ahmed Bâdi zamanında,

artık Namâzgâh ovası mesire yeri olarak cazibesini yitirmeye başlamış, Çukurçayırı daha tercih edilir bir gezinti, mesire yeri haline almıştır.

Geç bu vâdide Namâzgâh ovasından Râcih
Yürü var zevk-i Çukurçayırı gör dünyâda
(Bâdi)

6. Mamak (Mamak-Mumuk)

Mamak mesiresi saray meydanındadır. Mamak sarayı, II. Selim tarafından, Saray ovasının Çukurçayır yönünde Tunca nehrine yakın yeşillik bahçe içinde inşa olunmuştur.

Mamak sarayı civarından akan pınar, padişahın eğlence yeridir. Padişah burada bulunduğu için Mamak'ın bulunduğu yerin değeri bütün dünyaya bedeldir.

Mamak Pınarı işret-câ-yı şâhi
Bütün dünya değerdir 'arsa-gahı
(Celâlzâde Mustafa)

7. Kasımpaşa

Kasımpaşa, Bülbül Adası'nın doğuya bakan tarafıdır. Bu bölgede Tunca ve Meriç nehirleri birleşirler. Tam karşısında Kasımpaşa camii vardır.

Osmanlı devrinde, köprüler üzerinde seyrân, gelenek haline gelmiştir. Nisâri, Edirne dilberlerinin özellikle ikinci vakti, Yeni Köprü'ye doğru gezintiyi çıktıklarını söyler. Güzeller Köprübaşı'nda naz ile seyrân etmektedirler.

Her ikisinde ser-i Cîs-r-i Cedide nâz ile
Seyre varırlar mı yine dilberân-ı Edirne
(Nisâri)

Kasımpaşa, iki nehrin kavuştuğu yerdedir. Burası gönül çeken ve halk tarafından da itibar gören bir kıymetli bir mesire yeridir.

İki nehrin ittisâlinde Kâsımpaşa veli
Bir mesire-gâh-ı dil-keştir ederler ('tibâr
(Edirneli 'Örfi)

ACI KAYIBIMIZ

Uzun yıllar dergimizde Yayın Kurulu üyesi ve yazar
olarak görev yapan

Mehmet AĞIRGAN Beyefendi

29 Aralık 2016 günü kaybettik. Kendisine Cenab-ı
Hakk'tan rahmet, ailesine, dostlarına sabırlar diliyoruz.
Mehmet Ağabey, bundan böyle aramızda olamayacak
ama yazdıklarıyla, söyledikleriyle
her zaman aramızda olacaktır.

Edirne Dergisi Yayın Kurulu

"Dedim anlara ömrünüz çok ola
Hiyanet eden devlete yok ola"
Keçecizade İzzet Molla
(Mihnet-i Keşan)

Sürgün bir şair Edirne'ye geldiğinde ya da bir şair ve devlet adamı olarak Keçecizade İzzet Molla...

Yrd. Doç. Dr. Mustafa HATİPLER

Keçecizade İzzet Molla, kırk üç yıllık ömrüne, birçok faninin yapamadığı kadar çok büyük işler, çok değerli eserler sürgümsür bir insan. Büyük bir devlet adamı ve Divan edebiyatının Tanzimat'tan önceki son büyük şairlerinden olan Keçecizade İzzet Molla, aslen Konyalı olan ve keçeçilikle uğraştığı için "Keçeçizade" lakabıyla anılan bir ailenin, 1786 (Hicri 1200) yılında İstanbul'da dünyaya gelmiş oğludur (Bülbül, 1989:6).

Divan Edebiyatının Şeyh Gâlib'den sonraki en büyük şairi olarak anılan Keçecizade İzzet Molla, aynı zamanda "Klasik nazımın Tanzimat'tan evvelki son ustada" olarak kabul edilir (Köprülü, 1934:643). Kocatürk (1964:575) onu: "Büyük şairler içerisinde en büyüklerine en yakın olanlarından" diye tanımlar. Bu tanımlamada biri yarım kalmış üç mesnevî (Gülşen-i Aşk, Mihnet-i Keşan, Nâz u Niyâz) ve iki divan (Bahâr-i Efkâr, Hazân-i Âsar) sahibi olması belirleyicidir şüphesiz.

Keçecizade İzzet Molla'nın babası, I. Abdülhamid Han dönemi kazaskerlerinden Salih Efendi'dir ve

arında: "İrâs-ı hüzn ve mâtem edecek ah ve efgandan başka müris nesne" bırakmayarak vefat etmiştir. Babası vefat ettiği Keçecizade İzzet Molla, 13-14 yaşlarında vefat ve geri kalan eğitimini enişterinden Meşâlefizade Esad Bey ve Kazasker Moralızade Hamid Efendi'nin himayelerinde tamamlamıştır (Bülbül, 1989:9).

Büyük zorluklar içinde geçen çocuklarında, yoksulluk ve zaruretlerden bunaldığı bir dönemde, intihar hazırlığı için çıktığı yolculukta, Cenab-ı Hak'ın izniyle yolu bambaşka bir yere ulaşır. Bu yolculuk esasında, boğazda iken, Bükreş beylerinden Hançerli Bey; Sahib Divanı'nın bazı bölümlerini anlayamamış ve bunları soracak birini aramaktayken Keçecizade İzzet Molla'nın yalısının önünden geçtiğini öğrenir. Kayık durdurulur ve Keçecizade İzzet Molla yalıda misafir edilir (Bülbül, 1989:6). Bu tevefuk, Keçecizade İzzet Molla'nın saray Kethudası Halet Efendi ile tanışmasına ve dost olmasına vesile olur. Bu dostluk Keçecizade İzzet Molla'nın Sultan II. Mahmud'un huzuruna girmesinin, ilim ve edebiyat meclislerine katılmasının önünü açar (Kocatürk, 1964:575).

İkbal kapısı ardına kadar açılmıştır Keçecizade İzzet Molla için. Önce, 1809 yılında, Şeyhülislam Salihzade Esad Efendi aracılığıyla, Bursa'ya müfettiş olarak tayin edilir, bu tayini 1810 yılında 'Rik'ab-ı Hümayun' kethüdalığı izler ve onun ardından 1822 yılında Galata Kadılığına getirilir (Inal, 1969:737; Bülbül, 1989:11).

Bu zaman diliminde, Keçecizade İzzet Molla, hayatını değiştiren ve Mevlevîliğe intisap eder. Mevlevîlikte o kadar ileri gider ki yazdığı her satırda mutlaka mevlevîlikten bir eser, bir işaret olsun ister. Keçecizade İzzet Molla bu durumu, Bahâr-i Efkâr adlı ilk divanındaki dibâcede gazelleri hakkında yazdığı "Tenbih'de, kendisi gibi "İzzet" mahlası ile şair yazan eski ve çağdaşı şairlerden ayırt edilmek için her gazelin sonunda Mevlâna ya da diğer Mevlevî büyüklerinin birini andığını belirtir ve müstensihleri, makta beytinde Mevlâna adı ile damgalanmamış gazellerini, kendi el yazısı olsa dahi divanına almamaları konusunda uyarır" (Şahin, 2005).

İkbal kapısının açılmasına vesile olan Halet Çelebi, aynı şekilde sürgün hayatının da vesilesidir. Şöyle ki; Halet Çelebi gözden düşür 1822 yılında idam edilince, herkes onun aleyhine döner. Ancak Keçecizade İzzet Molla, bir vefa örneği gösterir ve Halet Çelebi'yi terk etmez. Aksine aleyhinde olanlarla mücadele eder. Bu mücadelesi ona pahalya patlar ve Halet Çelebi'yi koruduğu bir beyti nedereniyel, 27 Şubat 1823 (15 Cemaziyel' Ahir 1238) tarihinde çıkarılan bir fermanla uhdesindeki kadılık alınmadan Keşan'a sürülür. Keçecizade İzzet Molla'nın Keşan sürgü-

nü, 16 Şubat 1824 (Hicri 15 Cemaziyelahir 1239) tarihinde sona erer (Bülbül, 1989:11-13). Keçecizade İzzet Molla, bu sürgün esnasında Mihnet-i Keşan adlı mesnevisini yazar (Inal, 1969:737).²

Keşan sürgünü Keçecizade İzzet Molla için ilk ve son sürgün olmamıştır ne yazık ki. Keşan sürgünü bitip ikbal günlerine geri döner, itibarı iade edilir. Kısa sürede, 1825 (Hicri 1241) yılında Mekke Mollası olur, ardından 1826 (Hicri 1242) yılında İstanbul Pâylığı'na ve 1827 (Hicri 1243) yılında da Haremeyn Müftülüğüne getirilir. Bunun da ardından 21 Şubat 1827 (Hicri 4 Şaban 1243) tarihinde eyaletlerin teviz defterlerine müfettiş olarak tayin edilir (Korkmaz, 2000:93-117). Ancak 1828 yılında başlayan Osmanlı-Rus Harbi öncesinde, Keçecizade İzzet Molla, 21 Mayıs 1828 (Hicri 6 Zikade 1243) tarihinde Şeyhülislamlik Dairesi'nde toplanan savaş meclisinde önce savaş yanlısıyken devletin ve ordunun durumunu ileri sürerek savaşta girilmemesi yönünde fikir ileri sürer. Hemen ardından Kisedârı Hacı Ömer Rasim efendi ile birlikte savaşa neden karşı olduğuna dair bir layiha kaleme alır (Bülbül, 1989:14-16). Bu tavri ve tutumu, onun için ikinci sürgün nedenidir ve 17 Kasım 1828 (25 Rebiyulahir 1244) tarihinde, bu kez Sivas'a sürgün edilir. Ne yazık ki Osmanlı-Rus harbi, yaklaşık 9 ay sonra Osmanlı devletinin yenilgisine sonuçlanır. 1829 yılında, savaşın galipleriyle Edirne Anlaşması imzalanır. Sonuç olarak Keçecizade İzzet Molla'nın haklılığı ve doğru düşüncüğü ortaya çıkar, affedilerek İstanbul'a geri çağırılır. Ancak Keçecizade İzzet Molla, affedildiği haberi Sivas'a ulaşmadan iki saat önce vefat etmiştir.

¹ Metnin orijinali şu şekildedir: "Devlet-i aliyye-i Osmâniyye dâmet fi-vikâyetî-rabbâniyyede İzzet-mahlas bir nice şâir-i mâhir bu İzzet-i zillet-karîne mu'âsir ve gayr-i mu'âsir-âlâ-haddihim nakş-perdâzi safları me'sir olmuşlardır. Benim anlardan mâ-bihî'l-İmtiyâzım ancak sultânü'l-evliyâ bürhânü'l-asfâyi cenâb-ı Mevlâna Efendimiz hizmetlerinin hâk-rûbi-âştân-ı intisâblan olup binâ-berin nukre-i gazeliyyât-ı bedengedenâm-i nâmi-i hümayûn ve ba'zî esmâ-i müstensibin-i feyz-makrûnları ile sikke-trâz-ı iftîhâr kılınımsıdır ve bu mahtûbe-i bi-vesmevü gâze ve mahrum-ı tûkî-zerrin-şirâzeyi hacle-pîrâ-yî istinsâh etmege tâlib meşâteğân-i ruhsâr-î me'â'yib olan hoş-nüvisân-ı zamânenen me'sûli-'abdi-fâkirdir ki işi-i sâmi-i hazret-i Pir ile tamgâh-pezi-i l' tîbâr olmayan nukûd-e gazeliyyât-ı sâ'ire kendi hatt-ı destüm ise de bu kekkûli iftîkârâ idhâl buyurmayalar..." (Şahin, 2005)

² Keçecizade İzzet Molla Keşan'a geldiğinde, onun sürgün nedenini kimseler bilmez. Ancak Keşan Camii imamı bir şairin sürgün edildiğini duymuştur. İmam, Keçecizade İzzet Molla'yı saz şairi (ozan) zanneder ve bir gün Keçecizade İzzet Molla'dan saz çalmasını ister. İmam bu talebini şöyle dile getirir:

"İstidk ki siz galîr-i şahsîz
Maarif semavatına mahsûz
Değil haddimiz gerçi çaldırma saz

Gönül bir iki niğme eyler niyâz"

Keçecizade İzzet Molla, imamın yanlısı bilgisi olduğunu anlar ama kalbini kırmadan Keşan'a sürgün nedenini şöyle açıklar:

"Dedim bedce çikmiş avamızız
Stanbul'da terk eyledik sazımız" (Mihnet-i Keşan, Bülbül, 1989:126).

Fotoğraf: Feriyan A.G.EL.

Af fermanı ile birlikte defnedilir. 1919 yılında kabri, torunu tarafından İstanbul'a getirilerek Avratpazarı semtinde Mustafa Bey Mescidi'nin mezarlığına, babasının yanına gömülür (Bülbül, 1989:19; İnal, 1969:737). Keçecizade İzzet Molla'nın her iki sürgünü de şairliğinden ya da edebî düşüncelerinden dolayı değil, devlet yönetimi ile ilgili görev ve davranışlarıdır.

Keçecizade İzzet Molla'nın eşi Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın torunlarından Hibetullah Hanımdır. Bu evliliklerinden, daha sonraki dönemlerin sadrazamlarından olan Mehmet Fuad olmak üzere, Reşad, Murad ve Sedad adlı dört çocukları olur (Bülbül, 1989:10; İnal, 1969:737).

Şemseddin Sami (1311) onu: "İzzet Molla, Meşahir-i şüara-yı Osmaniye'nin en meşhurlarından olup Sultan Abdül-Hamid-i Evvel Han devri sudurundan Salih Efendi'nin oğludur. 1200 tarihinde Dersaadet'te dünyaya gelip tarih-i tedrisiye dahil olmuş ve Galata Mevleviyeti'ne nail olduktan sonra Halet Efendi'nin sa'yetiyle Keşan'a nefy olunarak bir sene ikâmetinden sonra Sultan Mahmud Han Hazretlerinin hüsnü teveccühünü kazanmış, talakat-ı lisanıyla nükteli, gulgu ve zerâfet-i tabî'i hasebiyle padişah-ı müşârun ileyhin nüdema ve musahibinin zümresine dahil olmuş idi. 1241'de Mekke-i Mükerreme, 1242'de İstanbul Mevleviyeti payesini ihraz edip 1245'te açılmış olan Rus Muharebesinde sulh taraftarı olduğu için hasmanesinin sa'yetiyle Sivas'a nefy olunarak o sene orada vefat etmiştir. Siyasî-i meşhur Fuad Paşa'nın babasıdır." diye anlatır.

Keçecizade İzzet Molla'nın Keşan'a sürgün edilışinin ve çektiği sıkıntıların nükteli bir lisanla anlatıldığı ve Şehnâme vezniyle hikâye edilen hatıraların arasına yeri geldiğince rubâî, gazel, murabba, kit'a vb. şekillerde yazılmış manzumeleri olan Mihnet-i Keşan (İzzet Molla Divanı; 1852'de Ceride-i Havadis Matbaasında basılmıştır)'dan başka manzum olarak; sembolik isimlerle ilâhî aşkın dile getirildiği yaklaşık 300 beyitlik kısa bir mesnevî olan Gülşen-i Aşk; her bölümüne 1'den başlayarak sayfa numarası verilmiş olan Keçecizade İzzet Molla'nın gençlik şiirlerini ihtiva eden divanı Bahar-ı Efkâr (1839'da Bulak Matbaasında basılmıştır); ikinci divanı. Muhammed Nakşibendi'yi öven bir kit'a ile başlayan ve içinde 2 kaside 1 mesnevî, 35 tarih, 42 gazel, 1 muhammes, 1 tahmis, 1 şarkı, 3 kit'a, 2 müfredi olan ikinci divanı

Hazan-ı Asar (1841 senesinde basılmıştır) isimli eserleri vardır. Ayrıca, Babasının hayat hikâyesini anlattığı Devhatü'l-Mehamud fi Tercemetü'l-Valid, Sultan Mahmud Han'ın emriyle kaleme aldığı Osmanlı eyaletlerinin gelir-gider işleriyle ilgili tespit ve görüşlerini ihtiva eden birinci, 1828 yılında yaşanan Osmanlı-Rus Harbiyle ilgili olarak savaşa girmenin doğru olmadığını anlattığı Sultan II. Mahmud'a takdim ettiği ikinci layihası ve Ragıp Paşa'nın mecazî söz (lugaz)lerini açıkladığı eseri Şehr-i Elgaz-ı Ragıp Paşa adlı eserleri vardır (İnal, 1969:737).

Keçecizade İzzet Molla, Mihnet-i Keşan'da, klasik dış formlara bağlı olmakla birlikte, anlatıcının kendi varlığını sürekli hissettirdiği bir üslup; ayrıca manzara tasvirleri ve insan portrelerine önem veren yeni bir tarz ortaya koymuştur. Bu tarz besleyen diğer bir unsur da mahalli söyleyişlere sahip olmasıdır (Aktaş, 1984:87-88). Keçecizade İzzet Molla'nın; manzara tasvirlerinde, abartısız ve realist bir durum söz konusudur. Bu durum, mekan ve manzara tasvirlerinde, olayın kahramanlarının ruh hallerini yansıtarak yazılmıştır (Korkmaz, 2000:93-117).

Keçecizade İzzet Molla, Mihnet-i Keşan'da hem çektiği sıkıntılar hem de bir seyyah gibi gördüğü yerleri anlatmıştır. Kullandığı dil Divan edebiyatının tekdüzeliğinden uzak canlı bir dildir (Korkmaz, 2000:93-117). Bu sürgün esnasında, Edirne (merkez)'ye de gelmiş, Edirne'yi gezmiştir. Bu ziyaret ile ilgili olarak yaşadıklarını, gördüklerini ve hissettiklerini; "Dârü'l-meymene-i Edirne'ye duhûlümüzdür" (22 beyit), "Evsâf-ı Sarây-ı Edirne" (18 beyit), "Sıfat-ı şehri Edirne" (18 beyit), "Sıfat-ı Câmî-i Selimiyye" (30 beyit) ve "Sıfat-ı Çâr-süy-ı Ali Paşa" (30 beyit) başlıklar altında ve toplam 118 beyit olarak kaleme almıştır.

Keçecizade İzzet Molla "Dârü'l-meymene-i Edirne'ye duhûlümüzdür" başlıklı altında: "Edip her taraf sir sun-ı Hakîm Göründü Edirne o şehri-âzîm" diye vasıflandırdığı Edirne'yi yukarıda yazılı her başlık altında, ayrı güzellikte ifade etmiştir. Keçecizade İzzet Molla, Edirne'yi, sarayının, çarşısının yanı sıra manevî önderleri bakımından da ziyaret etmeyi önemsemiş ve hissettiklerini yazmıştır. Özellikle "Sıfat-ı Şehr-i Edirne" başlıklı altında Edirne toprağında saklı iki büyük evliya-ı kiramî (Recep Enis Dede ve Hasan Sezai Hazretleri) ziyareti anlatmıştır.

Keçezcade İzzet Molla, "Sıfat-ı Şehr-i Edirne" bölü-
müne:

O şehrin felek-veş iki kutbu var
N'ola rifati olsa gerdün-medâr³

Birisi Enis-i dil-i âşkân
Birisi Sezâyi-i mu'ciz-be'yân⁴ dizileriyle başlamış ve:

Ziyâret edip ibtidâ anları
Sevindim görüp tekyede cânları⁵ diye devam ede-
rek:

Ziyâret edip bunları ibtidâ
Selimiyye'de zuhru etdim edâ⁶ şeklinde bitirmiştir.

Keçezcade İzzet Molla'nın, kısa açıklamalarını dip-
notlarda verdiğimiz, bereket ve kutlu şehir olarak
tanımladığı Edirne'ye ilk gelişini ve karşılığını
yazdığı ve tamamı 22 beyit olan "Dârü'l-meymene-i
Edirne'ye duhûlümüzdür" başlığı altındaki kısmı şu
şekildedir:

Edip her taraf sır sun-ı Hakim
Göründü Edirne o şehri-âzîm⁷

Sitanbul'ü gördüm kıyâs eyledim
Cenâb-ı Hudâ'ya sipâs eyledim⁸

Ne gördüm ki bir fırka bostâniyân
Turur reh-güzârında çün gûlsitân⁹

Gelip dedi bir bülbül-i hoş-nevâ
Selâm etdi bostancıbaşı sana¹⁰

Müselimdir ol zâde-i şeh-süvâr
Müselmdir ana bu şeh'r ü diyâr¹¹

Mekânıdır anın serây-i vezîr
Taâma sizi bekler anda o mir¹²

Pes ü pîşimi aldı bostâniyân
Göreydi şû ikbâlimi düşmenân¹³

Duhûl eyledim şehre alay ile
Aceb tarz u tavr-ı dil-ârây ile¹⁴

Serây-i vezîre varınca yakın
Zuhûr etdi bir niçe müstakbilin¹⁵

Birâkâm binîp rahşâ gerdüneyi
Ederdim murâd eylesen her neyi¹⁶

Olup çeşme Paşakapısı ayan
Sitanbul'daki bâbı sandım hemân¹⁷

Müselim gelip nerdübân başına
Kâpi halkı indi binek taşına¹⁸

Edip hürmet ol mir-i dervîş-hü
Bilip kadrimi eyledi ser-fürü¹⁹

³ Edirne şehrinin âdetâ gökyüzüne benzeyen iki büyük kutbu vardır ki âdetâ yüceligi gezegenler gibi yörüngesinde dönmektedir.

⁴ Birisi âşkların gönlüne taht kuran Enis (Receb Dede), diğeri sözlere insanı acze düşüren Sezâyi (Hasan Gülşenîdir).

⁵ İlk önce onları kabirlerini ziyaret ettim ve tekkelerinin şenlienden dervişleri görürnce içim içime sığmadı.

⁶ Onların kabirlerini ziyâretî müteâkip Selimiyye Câmiine gittim ve burada öğle namazını edâ ettim.

⁷ Allah'ın her tarafı buz gibi (keç gününü) yağdı sığuk bir keş günü, her taraf sığuk bir haldeyken, (uzaktan) Büyük Edirne şehri göründü.

⁸ (Edirneyi) görürnce İstanbul'u karşıladım. Cenâb-ı Hakka şükreyledim. dua ettim.

⁹ Bir de ne göreyim: (şehir girişinde) bir grup bostancı (zabit, asker)gülbahçesi olan gideceğim yerde durmaktalar.

¹⁰ Bülbül gibi hoş sesli olan biri geldi ve bana: Bostancıbaşı (Amir) size selâm söyledi, dedi.

¹¹ Aynı zabta, (asker) Bizi (buraya) gönderen o kişi şehsuvar (yiğit) soyundandır ve bu şehri ona teslim edimştir, dedi.

¹² Aynı zabta, (asker) Onun mekânı vezirin saraydır ve o bey orada sizi beklemektedir, dedi.

¹³ Askerler önüme ve ardımı aldılar (bana eşlik ettiler), keşke bu ikbalî halimi düşman görsüydü.

¹⁴ Şehre böyle, gönlü aşan bir tarzda bir acap (hoş) bir tavırla, görkemli bir alay ile girirdim.

¹⁵ Askerlerle vezirin sarayına yaklaştığımda, kalabalık bir karşılayıcı grubu ortaya çıkt...

¹⁶ Parlak arabadan indim ve (o an) her neyi istesem olurdu diye düşündüm.

¹⁷ Vezirin sarayının Paşakapısı gözüme geldiğinde, hemen İstanbul'daki kapı (Bâb-ı Ali) zannettim.

¹⁸ Edirne girişinde beni karşılayanlar merdiven başına geldiğinde, kapı halkı (sarayın hizmetli ve çalışanları) çoktan (beni karşılamak için) binke taş (evin dış kapısında) na inmişti.

¹⁹ Beni davet eden o yüce kişi bana hürmetle ve değerimi takdir ederek başını öne eğerek beni karşıladı.

Oturduk o gün anda aşıhama dek
Uzatmış idik sohbeti şâma dek²⁰

Edip badehü istirahat taleb
Dedi vâkıh çekdiniz çok taab²¹

Gediklilerinden birin istedi
Serây-i hümâyûna azm et dedi²²

Açıp bir ota eyleyin ihtimâm
Ola tâ ki bu zâta ikrâm-ı tâm²³

Dedi taht-ı nazma bu sultândır
Serây-i hümâyûna mihmândır²⁴

Misâfir ki vassâf-ı hâkân ola
Sezâdir sarâyında mihmân ola²⁵

Katıp yanına bir iki bendesin
Çıkıp etdi teşyî şermendesin²⁶

Serây-i hümâyûna oldum revân
Bana oldu dünyâda cennet ayân²⁷

Nola bendesi etse ol câyı cây
Efendim sarâyı idi ol sarây²⁸

²⁰ O akşam vaktine kadar oturduk ve sohbetimiz akşam yemegine kadar devam etti.

²¹ Sonrasında istirahata çekilmeyi talep ettim. O da gerçekten çok zahmet çektiğimi söyledi.

²² Yakın hizmetlilerinden birini çağırdı ve beni Sarây-ı Humayun (Edirne sarayı) a götürmesini söyledi.

²³ Orada, bir oda açılın ve temizlensin ve bu kişiye ikramda kusur yapılmassın, ikram tam olsun, dedi.

²⁴ (Benim için de) Bu kişi yitirin kalesinin sultandır ve Edirne sarayına misafiridir, dedi.

²⁵ (Yine benim için) Bu misafir hükümdâr vassalı bir misafiridir ve Edirne sarayı ona layiktir, dedi.

²⁶ Yanına birkaç hizmetlisini verdi ve mahcup bir şekilde beni uğurladı.

²⁷ Edirne sarayına doğru yola çıktım, sanki gözüme cennet gözükü.

²⁸ Hizmetlisi sarayın yerine, mevkinde dikkat çekmiş olsa bile, bu saray gerçek bir saraydı.

KAYNAKÇA

Aktaş, Şerif (1984):Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Birlik Yayınları, Ankara

Bülbül, İbrahim, (1989): Keçezcade İzzet Molla, Kültür Bakanlığı yayınları:1048, Ankara

İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal (1969): Son Asrın Türk Şairleri, C.4., MEB Basımevi, İstanbul.

Keçezcade İzzet Molla (Tarih yok): Mihnet Keşan (Hazırlayan:Ali Emre Özyıldırım),

T. C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler Ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.

(www.kulturuzturizm.gov.tr)

Korkmaz, Ramazan, (2000): "Keçezcade İzzet Molla (Hayatı-Sanatı-Edebi Kişiliği)", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi "Fırat University

Journal Of Social Science" Cilt: 10 Sayı :1, Elazığ

Koprülü Mehmet Fuat (1934): Eski Şairlerimiz- Divan Edebiyatı Antolojisi, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul.

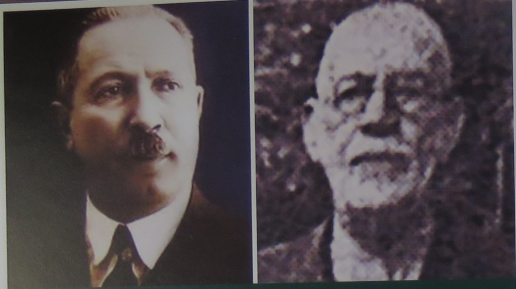
Kocaturk, Vassıf Mahir (1964):Büyük Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlihi ve Tenkid), Edebiyat

Yay., Ankara.

Şahin, Ebubekir S., (2005): Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Divanları Bahâr-ı Efkâr ve Hazân-ı Âsar, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi-

SBE, Ankara.

Şemseddin Sami (1311): Kamsu'l-İlâm, C.4, Mıhran Matbaası, İstanbul.

Edirne tarihi için önemli bir kişilik: Osman Nuri Peremeci

Prof. Dr. Engin BEKSAÇ - Öğr. Gör. Şule Nuregin BEKSAÇ

Araştırma

Edirne , Dünya üzerinde az benzeri bulunan şehirlerden biridir. Binlerce yılı aşan tarihsel geçmiş içinde yaşadığı olaylarla her zaman tarihe damgasını vurmuş bir bölgenin içinde yer alan müstesna bir şehirdir. Edirne'nin kendisi de çağlar açığa çağlar kapatan olaylara tanık olmuştur.

Binlerce yıldan beri geçmiş ve geleceğin kavşağında duran, kültürleri bir birine bağlayan, ama özgün değerlerinde varlık bulan bir şehir olmuştur Edirne.

Edirne farklı dünyaları bir birine bağlayan bir köprü olan Trakya'nın merkezidir. Trakya'nın ruhudur, Trakya'nın en görkemli şehirlerinden biri, belki de en ünlüsüdür Edirne.

Trakya'da başkentlik yapmış başka şehirler de vardır. Edirne tek şehir değildir bu hususta. Trakya'nın tarihi boyunca başkentlik yapmış olan diğer yerleşmelerle birlikte öne çıkan bir şehirdir Edirne. Belki bizim için hep bir ecdad yadigarıdır. Bir Osmanlı şehridir Edirne. Ama esasında tüm insanlığın ve binlerce yılın acı tatlı anılarının yadigarıdır Edirne.

Tüm insanlığın anıları soluk alır Edirne'nin her köşesinde. Traklar'ın ve Romalılar'ın izlerini görürüz her zaman Türkler'inkiler ile birlikte şehrin ve şehir çevresindeki yerleşmelerin her yerinde.

Unutmuş olsak da gerçek kurucusunu, anamız Edirne'den bahsederken farkında olmaksızın her defasında onun da adını. Hadrian'ın kentidir Edirne. Öyle de kalmıştır. Kazınmıştır bu güçlü Roma İmparatoru'nun adı zamanları aşır, kentin her köşesi ve orada yaşayan herkesin belleğine.

Osmanlı'ya başkentlik yapmıştır Edirne. Ama başka başka başkentler de vardır Edirne'nin yakın çevresinde. Ama Osmanlı kimliği çok ama çok güçlüdür Edirne'nin içinde.

İstanbul'un fethiyle birlikte siyasi önemini kaybetse de Edirne, Trakya'daki ölümsüz manevi bir başkent olarak kalmıştır hep Türkler'in belleğinde. Kalacaktır da hep bu kimliğine.

Edirne esasında insanlık tarihinin çok erken aşamalarını

ihiva eden verileriyle daima göz doldurmaktadır. Ama genellikle tanınan Edirne, yani tarihçilerin ve diğer araştırmacıların bahis konusu yapmayı tercih ettikleri Edirne, Edirne yerleşmesinin bizzat kendisi olmuştur. Bu merkez dışında Edirne İli'nin diğer kesimlerine yönelik adeta hiçbir ciddi araştırma yapılmamış gibidir. Edirne İli dahilinde kalan bu yerleşmeler de esasında çok zengin birer kültürler beşiğidir.

Edirne çevresinde yapılan araştırmalar bu bölgedeki insan varlığını çok, ama çok eski devirlere götürmektedir. Kaldı ki Edirne'nin içinde yer aldığı Trakya'nın doğusuya batısına tüm toprakları üzerinde yüz binlerce yılı aşan bir insan ve insansı geçmişi olduğu artık bilinmektedir. Tabii ki böylesine muhteşem bir beldenin , böylesine görkemli bir şehrin tarihini de yazmak çok zordur.

Esasında da bu zorluk da her zaman kendisini ortaya koymuş gibi gözükmektedir.

Son yıllarda biraz artış gösterse de Edirne hakkında yazılmış eserlerin sayısı çok azdır. Özellikle Osmanlı süreci ile özdeşleştirilmeye görülen Edirne tarihi için bile durum değişmez. Osmanlı Fethi sonrası Edirne'yi ele alan eserler bellidir. Esasında da, Edirne gibi bir şehir için de sayıları çok azdır.

Aslında, Edirne'nin Osmanlı Fethi Öncesi hakkında yazılmış olanlar da yeterince sarıh ve doyurucu değildir. Onların da sayıları çok azdır.

Ama her devrin izleri sayıların aşarak kendisini göstermektedir Edirne'nin her yerinde. En erken dönemlerin izleri de, Traklar'ın izleri de, Romalılar'ın izleri de hala ayaktaadır Edirne ve çevresindeki tüm yerleşmelerde. Tabii ki Osmanlı devrinin ecdad yadigarlarıyla bir arada ve iç içe.

Edirne tarihe yaşayan bir kenttir. Tarihsel yaşar şehir her yerinde.

Edirne tarihi bir şehirdir. Tarih her zaman yer bulmuştur Edirne'nin her yerinde.

Edirne gibi şehirlerin tarihini yazmak gerçekten zordur. Bu nedenle de çok sayıda eserle karşılaşamayız bu hususta. Edirne'nin genel tarihini yansıtan eserlerin sayısı çok ama çok azdır.

Bu nedenle Osman Nuri Peremeci'nin ' Edirne Tarihi ' nin bir şehri ele alan ve değişik yönleriyle yansıtmaları açısından önemli büyüktür. Bu eser tarzı ve yazım özellikleri itibariyle çağdaş bakış açısından biraz eski kalmış görülebilir. Çünkü Osman Nuri Peremeci (1874-1945) bu eseri geleneksel Osmanlı monografya yazım özelliklerine bağlı olarak oluşturmuş ve özellikle de Abdurrahman Hibri Çelebi'nin (1603-1676) 1636 da tamamladığı önemli bir Edirne Tarihi çalışması olan eseri Enis'ül Müsaminin ve bu eserin daha genişletilmiş ve gözden geçirilmiş biçimi olan Ahmet Badi Efendi'nin (1839-1910) Riyaz-ı Belde-i Edirne adlı eserinden yararlanarak hazırlamıştır. Esasında Osman Nuri Peremeci bu durumu kitabın ön sözünde de belirtmektedir. Bu eserler dışında da genellikle de Enis'ül Müsamin'den kaynak ve ilham alan birkaç eserin adını zikr etmiş bulunmaktadır. Bu eserler arasında da özellikle Urfi Mahmut Ağa (1705 - ?) ve Mustafa Şevket Bey'in (1863-1931) kaleme aldığı çalışmalar dikkat çekmektedir.

Genellikle aşağı yukarı benzer özellikler gösteren bu eserler dışında Tosyavizade Rifat Osman Bey'in (1874-1933) bir tür Edirne Şehir Rehberi özelliğine haiz 1920 de yayınlanmış ' Edirne Rehnuması da bahse konu yapılmış bulunmaktadır. Bu son çalışma diğerlerinden daha farklı özellikler gösteren ve daha Batılı bir anlayış sergileyen bir eser olarak dikkat çekmektedir. Osman Nuri Peremeci ' Edirne Tarihi ' adını taşıyan eserinde esas olarak Osmanlı anlayışından gelme geneleğe bağlı kalmakla beraber, Tosyavizade Rifat Osman Bey'in daha Batılı anlayışından da etkilmiş gibi gözükmektedir. Ama özünde, Osman Nuri Peremeci'nin Osmanlı kimliği açıkça gözler önüne serilmiş bulunmaktadır.

Aslen Bulgaristan göçmeni olup, Edirne'ye göçmen olarak gelip yerleşen Osman Nuri Peremeci 'yi ' Edirne Tarihi 'ni yazmaya iten ana sebep de o esnada, Trakya Bölgesi Umumi Müfettişi olarak Edirne de görev yapmakta olan Kazım Dirik Paşa'nın (1880-1941) verdiği bir talimat olmuştur.

Cumhuriyet Türkiye'si'nin önemli kişilerinden biri olan Kazım Dirik Paşa, Kurtuluş Savaşı'nın ilk başlangıç safhalarından başlayarak daima Mustafa Kemal Atatürk'ün yanında olmuş bir yakın arkadaş ve aydın bir yönetici olarak ön plana çıkmıştır. Kazım Dirik, Bitlis ve Zümrüt Valilikleri'ni müteakiben, 1934 yılında oluşturulan ve yönetim sahası kapsama Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale ile Balıkesir 'de alan ve bu illerin valilikleri

dığında ve özellikle de bu bölgenin kalkınmasını sağlamak amacıyla kurulmuş olan Trakya Umumi Müfettişlik Teşkilatı Başkanlığı'na 1935 yılında atanmıştır.

1935 de göreve başlayan Kazım Dirik Paşa önemli bir sosyal ve kültürel çalışma ve ekonomik açıdan kalkındırma faaliyetine girişmiştir. Kendisi de önemli ölçüde tarih, kültür, arkeoloji ve sanat konularına aşina olan ve bu alanlardaki faaliyetlerin önemini çok iyi bilen Kazım Dirik Paşa, Edirne'de göreve başlamasından çok kısa bir süre sonra, müfettişliğin görev alanı içinde kalan bölgenin tarih, kültür, arkeoloji ve sanatsal açıdan taşıdığı önemi göz önünde bulundurarak, Edirne Ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu'nun bizzat kendisinin fahri başkanlığında kuruluşuna öncülük etmiştir. Türk Tarih Kurumu ile çok yakın ilişkiler içinde bulunan bu kurum ulusal ve uluslararası bir çok benzeri kurumla da yakın ilişkiler tesis etmiştir. Önemli yayınlar yapan bu kurum yetki bölgesinde önemli faaliyetlere de önderlik etmiştir. Bu kurumun yayınları arasında, Arif Müftü Mansel'e (1905-1975) yazdırılan 'Trakya'nın Kültür Tarihi' ve Osman Nuri Peremeci'ye yazdırılan 'Edirne Tarihi' en tanınmış olanlardır.

Halkevleri dışında önemli bir kültür kurumu olarak faaliyet gösteren Edirne Ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu, Osman Nuri Peremeci'nin Edirne Tarihi adlı eserinin de yayınlanmasına on ayak oluşuyla Edirne'ye ve Edirne Tarihi'ne yaptığı katkıyla tarihin unutulmazları arasına geçmiştir.

Tabii ki bu noktada, emektar ve ikeli bir Tarih öğretmeni olan Osman Nuri Peremeci'ye bu müstesna eserini hazırlama görevini veren Kazım Dirik Paşa'nın da eserini hazırlanmasındaki rolü çok büyüktür.

1939 tarihinde yayınlanan eserinin 25 Haziran 1938 tarihli ön sözünde Osman Nuri Peremeci 1936 yılında Kazım Dirik Paşa'nın bu kitabı yazma görevini kendisine verdiğinden bahsetmekte ve iki yılda yazmayı tamamladığı bu müstesna eserin amaç ve ilkelerini son derece mütevazı bir şekilde ifade etmektedir.

Bu ön sözden, Osman Nuri Peremeci'nin Bulgaristan'da mücadelelere geçen yılların ardından yerleştiği Edirne'ye duyduğu sevgi ve tarihi bir görevi yerine getirebilmiş olmanın da verdiği haz açıkça belli olmaktadır. Eserin mütevazı bir şekilde eksiklerinin belirtilmesi kadar, gelecek kuşaklara bu yolda eserler vermenin

gerektiğinin belirtilmesi ve bu yolla da gelecek kuşaklara çağın yapılmış esnasında kullanılan üslup da yazarın alıcınaptığını, dürüstlüğünü, görev bilincini ve sorumluluk sahibi bir kişi olduğunu göstermektedir.

Kitabın ilk ön sözü bizzat Kazım Dirik Paşa tarafından yazılmış olup, paşanın da taşıdığı sevinç ve hazı yanıtması bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu noktada paşanın kullandığı üslup da yazarınkine yakın bir biçimde değerlendirilebilecek özellikler göstermektedir.

Edirne Tarihi bu günkü anlamda tam bir tarihi çalışma olmayıp, çok geniş kapsamlı bir el kitabı niteliğine haizdir. Esasında genel tarihe ayrılmış kısımlara da çok sınırlı tutulmuş olup, ağırlık daha çok eski yazım geleneğine bağlı benzeri eserlerdeki gibi, bölgesel bir monografya niteliğine haiz kılınmıştır. Bu nedenle eserin ekrafista bir görünüme vardır. Eser eklektik bir yapı sergilemektedir. Bu niteliğiyle de geleneksel Osmanlı monografya yazım özellikleri kadar, özellikle Batı'da 15. yüzyıl sürecini müteakiben 18. yüzyıl sonlarına ve hatta 20. yüzyıl başlarına kadar yazılmış benzeri eserlere de yaklaşan bir tarzı vardır. Her şeye rağmen, bu durum Edirne gibi hakkında malumatın az bulunduğu bir şehir için hiç de rahatsız edici değildir.

Osman Nuri Peremeci esas olarak Enis'ül Müsamerin'i örnek almış ve bu eserin önemli şerhi olan Riyaz-ı Belde-i Edirne örneğini de göz önünde bulundurarak bu eserleri önemli ölçüde serh etmiştir. Tabii ki bu noktada Abdurrahman Hibri Çelebi ve Ahmet Badi Efendi'nin ortaya koyduğu eserlerden farklı özgün bir esere ulaşmıştır. Esasında Osman Nuri Peremeci'nin Edirne Tarihi Enis'ül Müsamerin ile başlayan, Riyaz-ı Belde-i Edirne ile devam eden bir silsilenin son halkasını temsil etmektedir.

Bu hususta belirtilmesi gereken Osman Nuri Peremeci'nin Edirne Tarihi'nde getirdiği pek çok da yenilik vardır. Çok kısa da olsa Traklar'a ve Edirne'nin erken ve Ortaçağ Süreci'ne ait bölümler diğer eserlerden farklı bir özelliğe haizdir. Bir çok yabancı seyyah ve yabancı yazarın Edirne'ye yönelik eserlerinde özellikle yer bulan bu tip bilgiler Osmanlı yazarlarınca pek de önemsenmeyen bir niteliğe haizdir. Fakat Osman Nuri Peremeci, Edirne Tarihi adlı eserinin ardından 1942 de İstanbul'da yayınlanmış olan 'Tuna Boyu Tarihi' adlı eserinde de ortaya koyduğu gibi Balkan Tarihi'ne de hayli iyi biçimde vakıf bir araştırmacı yazardır. Bulgaristan'da yetmiş

olması kadar Bulgarca'ya vakıf olması bu konuda geleneksel kaynaklar dışında kalan kaynaklara da ulaşmasında önemli bir etmen olmuştur. Bu nedenle Edirne Tarihi gerçek anlamda bir Edirne Tarihi olma niteliğine haiz kılınmıştır.

Edirne Tarihi ve Tuna Boyu Tarihi adlı çalışmalarıyla önemli tarihi bir kimliğin de sahibi olan Osman Nuri Peremeci uydurma bilgilere de karşı çıkan gerçek bir ilim adamı kimliğine haiz bir kişidir. Ciddidir. Sorumluluk sahibidir. Onurludur. Tabii ki her şeyden önce bir yurt severdir. Bunun en güzel örneğini eserinin hemen başında bazı tarihçilerin uydurduğu bir safesataya karşı çıkışında bulmak mümkündür.

Osman Nuri Peremeci her akıl sahibi tarihçinin yapacağı gibi Edirne'nin Agamennon'un oğlu Orestes tarafından kurulduğu için Orestia adını taşıdığı tezine karşı çıkışıyla bunu çok güzel ifade etmektedir (1). Ayrıca Edirne'nin

Uscuduma olarak da anılamayacağını, bu Uscuduma'nın Türkiye sınırları dışında kalan Üsküdar Köyü çevresinde olması gerektiğini belirtmesi de bilgisinin sadece yazılı kaynaklar göre değil, arazi bilgisiyile de desteklenmiş olduğunu göstermesi bakımından çok önemlidir (2).

Başlangıç sürecinden kitabın yazımının tamamlandığı 1938 yılına kadar geçen zamanı kapsayan bilgiler ihtiva eden Edirne Tarihi her zaman Edirne üzerine yazılmış kitaplar arasında istisnai yerini koruyacak bir eserdir. Daha sonra yazılmış ve yazılacak olan eserlerin Osman Nuri Peremeci'nin bu ölümsüz baş yapıtını görmeden geçmesi mümkün değildir. Bu eser daima istisnai yerini koruyacaktır.

1) Peremeci, Osman Nuri, Edirne Tarihi, İstanbul, 1939, s. 7.

2) İbid., s. 7.

EDİRNE TARİHİ

Osman Nuri
PEREMECİ

Maziden atıye ideal

Serhad OCAK
Edirne Gençlik Hizmetleri ve İl Spor Müdürü

Genç ideali uğruna fedakârlık yapabildir diye bir slogan vardı. İdeali olanın ne olduğu bu iddialı slogana sorulmaldır. Genç neyi hedeflemeli, kılavuzu ne olmalı? Cevdet Said: "Bireysel ve Toplumsal Değişmenin Yasaları" adlı kitabının ilk sayfalarında da çok önemli bir sorunu dile getirir. Said'e göre: İslam dünyasında genç kitle yalın kılıç cihada hazırdır. Cehdi sadece küffara kılıç sallama olarak algılar. Bu sebepten: "Haydi savaş!" diye yapılacak bir çağrıya karşı tereddütsüz yüz binlerce genç, hemen olumlu tepkiler verir. Ancak ilmi bir çalışmaya katılacak genç bulmak neredeyse imkansızdır. "Kitap oku!" "İlim tahsil et!" çağrılarında çoğu soğuk kalır ve hata ta boş iş olarak bakar. Said bu tepkileri yaklaşık kırk yıl önce yapmıştır. Onca geçen zamana karşın değişen bir şey var mıdır? Cevabın pek iç açıcı olmadığı kesindir.

Problemlere karşı yaratıcı çözümler üretmek, sloganlara sığınmış akl, sorgulanamayan inanılan kutsal ve hikmeti aramaya yönelik bir iştiyakin olmaması kronikleşen problemlerden bazılaridir. Biraz matbuata aşına herkes, dünyada var olan sorunların ayınlığını rahatlıkla görebilir.

Aslında küreselleşen dünyada lokal problemler oldukça az. Hiç kimse: "Bu benim meselem" diyemez. Bütün yerel ve yerel üstü kültürler, nihilist saldırılar sonucu dokuları zedelenmiş ciddi yaralar almış ve kendilerini geri çekip savunma refleksi ile hareket etmeye başlamıştır. Bundan dolayı oluşan boşlukları da popüler kültür doldürmüştür. Fantastik tanımlı bütün dünya otantik kültürleri, istila altındadır. Hedonist bir bilinç ve sürekli ayartmaya açık kitle, popüler kültürün rüzgarını şişirmekte, kalıcı olan her şeyi yerinden söküp atmak için amansız bir gayret sergilemektedir. Tam burada Berger'in tespitini yazmamak eksiklik olacaktır. Berger,

Güncel

Görme Biçimleri'nde bu durumu: "Kapitalizm sömürdüğü çoğunluğu, isteklerini çok sınırlı bir biçimde tanımlamaya zorlayarak sürdürür varlığını. Bir zamanlar bu sonuç çok yaygın bir yoksullukla sağlanıyordu. Bugünse gelişmiş ülkelerde halka istenecek, istenmeyecek şeylerin ne olduğunu, yanlış ölçütleri zorla kabul ettirerek yapıyor" diye yazar.

Popüler kültürün hedef kitlesi gençlerdir. Genç; yeniliğe açık değişmekten ve değiştirmekten korkmayan, önünde yaşayacağı yılların hesabı ile sürekli popüler olanı isteyen ve onunla anlam bulan, dinamik ve kendine sunulan modern imkanlara açıktır. Bundan dolayı oynatılmak istenen roller için bulunmaz nimettir. Eğer popüler olan, kitlelerin pusulası olursa, bütün toplum katmanlarının hali nice olur? İnsanları kalıcı evrensel değerler etrafında nasıl toplarız? Bunca tuğyan, insanın kendi eliyle meydana getirdiği değişim canavarı karşısında bizi hiç yaptığını düşündüğümüz ve geçmişten miras aldığımız, değişime duyarız hatta karşı, değerlerimizi nasıl yaşatacak ve gelecek kuşaklara aktaracağız?

İşe önce içinde bulunduğumuz durumun tespiti ile başlayabiliriz. Ancak sürekli durumuzu tasvir etmek, patinaj yapan tekerin yarattığı hareket hissi gibi bize sahte bir his verebilir. Sadece eleştirmek ve bir adım öteye sıçrama yapmamak; zamanla pesimist bir karakter oluşumuna neden olabilir. Onun için hayatı bir eylem sahnesi olarak algılamak, her güne bir adım daha önde başlamak gerekir.

İbn-i Haldun çok bilinen sözüyle: "Coğrafya kaderdir" der. Hele bu coğrafya bizim içinde yaşadığımız coğrafya ise kaderden kaçış mümkün olmaz. Tarih peşinisti bırakmaz. Bin yıldır sabırla örülen mana dünyası ve onun oluşturduğu gönül coğrafyası siz istesenez de içinden atamaz yapışır kalır, sökülmez.

Atalarımız büyük işler yapmıştır ve yaptıkları bütün insanlığı etkilemiştir. Bu topraklar herhangi bir yer değildir, ilk medeniyetin kurulduğu, demokrasinin ana vatanı, birçok kültürün yaşadığı ve tarihin doğduğu

Fotoğraf: Ahmet KIVANÇ

yerdir. Bu toprakların kültürel bereketi, toprağında beslenip yeşeren her ademoğluna bir misyon yükler. Arzın merkezi olan bu coğrafya aslında dünyanın kalbidir. Nasıl ki kalbin durması bedenın yaşamının sonu ise; bu topraklar da hareketsiz, bereketsiz kalırsa insanlığın krizi başlamış demektir. Bundan dolayı bu coğrafya da var olmak için dinamik olmak gerekir. Küçük hesapların, küçük adamların, iddiasız söylemlerin yeri yoktur bu coğrafyada. Bırakın yanı başınızdakini, size en uzak olan da en yakındaki kadar ilgilendirir sizi. Akif'in dediği gibi: "Adam aldırma geç!" diyemezsiniz.

Dünyayı istila eden nihilist tavır ve onun meydana getirdiği popüler kültür bu topraklar da istila edemez ya da etmemeli. Hiç şüphelenilmesin ki; bütün arzın otantik değerleri dumura uğrasa dahi, insanlığın gelecek ümidi, bu toprakların verdiği ruh ve mana dünyasının beslediği suurla, nabız atmaya başlayacak ve yeniden inşil için bir gayret, yine kadim hikmetin saklı olduğu bu topraklara nasip olacaktır.

Bugün insanlık, kılavuzsuz, başına buyruk ve serseri bir yerlere doğru sürükleniyor. İçinde insan olan, insanf kırılmırlı hala bulunan vicdanlı insanlar, bu durumdandan alabildiğine rahatsız. İnsanlık bir rol model bekliyor, kendine iyi olanı yapılmasını salık veren birini değil nasıl yapıldığını yaşayarak gösteren bir rehber; "numune-i imtissal" "İçinizde iyiliği emreden ve kötülükten neyh eden" bir topluluk bulunsun emri-i mucibince,

bütün insanlığa örnek olacak ve onlara kendi asıllarını da hatırlatacak bir topluluk. Bu topluluğun nüvesi bu topraklardadır. Bu coğrafya gönül coğrafyasıdır. Bu topraklara atılan insanlık mayası, herkes hüsrande olsa bile üzerinde bir hüsrandan yaşanmasını kabul etmez. Asırlardır insanlık numunesi, örneklerin neşvü nema bulduğu, Yunus'un, Mevlana'nın, Hacı Bayram Veli ve Pir Sultan Abdal'ın yaşadığı, nefesi nefesimize karşın bu güzel iklim, sadece bizim değil insanlığın enin numuneler bulacağı zengin bir insanlık hazinesidir. Bu topraklardaki ruh, çağ, uygarlık ne durumda olursa olsun kendi özünü bızmadan her çağa rehberlik yapmıştır ve elbette bu çağa da rehberlik yapacaktır. İnsanlık bunalımını, bu topraklardan aldığı ruh ile aşacaktır. Tıpkı geçmişte ecdadımızın güçlü olduğu zamanlarda olduğu gibi.

Zor olana talip olmak zor olanı başarmak bizim kadim işimizdir. Bu yüzden çağı iyi kavrayan, kendi değerlerini özlenmiş ve kendi değerleri ile evrenseli birleştirebilen donanıma sahip, sosyal kaptır, sosyal becnillik ve bilumum çağ hastalıklarına karşı uyanık ve dirençli olmamız gerekir. Reçeteyi ise bir yerlerde aramaya hiç gerek yoktur. Kendimizi ve kendi değerlerimizi bilmemiz yeter. Son sözü, sözün ve işi ustası Rahmetli Necip Fazıl'ın dilezileri noktalayalım:

Karayer bir kıvılcım; simsiyah oldu ocak!
Gün doğmakta, anneler ne zaman doğuracak!

Bulgaristan mektubu

Doç. Dr. Mümin Tahir

Bulgaristan'da Türk azınlığı sosyal, kültürel anlamda son derece dinamik bir yapıya sahiptir. Bu noktada, Türk azınlığı olarak, Bulgaristan'da festivaller, bayram kutlamaları, kitap tanıtımları, kültür alanında yapılan çalışmaların tanıtımları, sanat adamlarının anılması, bölge genel, ulusal ve uluslararası konferanslar ve seminerler düzenlenmektedir. Ayrıca kültür entegrasyonu programları, konserler, yarışmalar, geceler, sergiler düzenlenmektedir. Bulgaristan Türklerinin tarihinde önemli bir yere sahip olan kültür antlarının yeniden kazandırılması çalışmaları da yapmaktayız. İspah bölgesinde bulunan Demir Baba ve Tırgovışte'de bulunan Baba Kondu Tekkesi onarılması bu çalışmaların güzel örneklerinden biridir. Ayrıca İspah, Omurtag, Cebel, Burgaz ve Ruen'de "Türk Kültürü Günleri" ve Sofya Şehir Kütüphanesinde "Türk Okuma Evi" çalışmalarımız mevcuttur. Ayrıca Bulgaristan'da Türk edebiyatı ve kültürü günleri düzenlenmektedir.

Sofya Şehir Kütüphanesinde açığımız "İslam Edebiyatı ve Kültürü Sergisi" de çok önemli bir kültürel faaliyettir. Bu sergide; ressamlarımızdan Çemal Emurov, Nedim Mustafa, Hikmet Hacı, Kamber Kamber, Seyfettin Şekerov, Ertan Hüseyinov ve Behçet Danacı gibi önemli isimlerin eserleri sergilenmiştir.

Bulgaristan Türk azınlığı olarak, kurumsal çalışmalarımız da güçlü bir şekilde devam etmektedir. Bu çalışmalarımızı için çok büyük mana ifade etmektedir. Bu kapsamda; Ömer Lütfi adına Kırcaali'de, Kadriye Latifova adına Haskovo'da, Nazım Hikmet adına Şumnu'da, Sabahattin Ali adına Varna'da ve Mustafa Kemal Atatürk adına Filibe'de birer okuma evi açtık. Ayrıca, Kadın Kültürü ve Eğitimi Derneği Rodopeya'yı Kırcaali'de, Kadın Birlik Derneği adıyla Tırgovışte'de, 21. Asır Türk Kültür Merkezi adıyla Sofya'da, Recep Küçük Türk Merkezi adıyla

Güncel

Burgaz'da, 21. Asır Balkanlar Derneği adıyla Kırcaali'de, Tolerans Derneği adıyla Sofya'da, İstikbal Vakfı adıyla Kırcaali'de, Milli Okuma Evi Şafak adıyla Omurtag'ta birer kültür ve sanat kurumlarımız faaliyette göstermektedir. Bu kurumlarda, belirli günlerde düzenli olarak: Recep Küçük, Naci Ferhadov, Fehim Hüseyinov, Durhan Ali, Osman Azis, Sabri Alagöz, Mustafa Çete ve Ali Bayram şiiir geceleri ve birçok konuda konferanslar düzenlenmektedir. Bütün bunlardan başka "Resam Kamber", "Kadriye Latifova Benim Tiyatrom" ve "Doktor Nevin" adlı filmler de çekilmiştir.

Aynı şekilde, tiyatro alanında son derece önemli bir noktaya gelmiştir. Bunun şartları, Kırcaali ve Razgrad'ta açılan tiyatrolardır. Bu tiyatrolar Kültür Bakanlığı'na bağlı devlet tiyatroları idi. Burada Bulgaristan'ın önemli sanatçıları ve sanatçıları görev yapmıştır. Bunun yanında yeni kabiliyetler de burada eğitim görmüştür. Bu tiyatrolar buldukları şehirlerde sahne aldıkları gibi yakın şehir, köy, Bulgaristan çapında hatta komşu ülkelerde de programlar yapmaktadırlar. Bu tiyatrolarda sadece Türk sanatçıları görev yapmamıştır, Bulgaristan'ın farklı etnik kökenli sanatçıları bir harmoni oluşturup başta kendileri bir hoşgörü ortamı içinde bulunup, ardından da bu ortamları ile diğer vatandaşları örnek olarak bir tolerans örneği sergilenmiştir. Tabii bu durum onların sahnelerindeki oyunlarına da yansımıştır. Bunlar ayrıca şarkı ve dansları ile de bunu yapmıştır. Özellikle Kırcaali Kadriye Latifova Devlet Müzikal Dramatik Tiyatrosu ve Razgrad Devlet Müzikal Dramatik Tiyatrosu adeta bir kültür ve eğitim merkezi durumunda olmuştur. Bu kurumlarda farklı etnik gruplardan 150 kadar personel görev yapmıştır. Bir milletin gerçek kültürü ortaya koyduğu kültürel aktivitelerden ve yayınladığı kitaplardan dini ve milli bayramlarının kutlanmasında gösterdiği ihtimardan belli olur. İşte kurdüğümüz bu iki tiyatroyu

köy köy doluşarak kültürümüzü yaşatmaya çalışıyorduk. Onlar özellikle bayramlar için özel programlar hazırlamaktadırlar. Maalesef bugün bu tiyatrolar kapatılmıştır.

Tabii ki entegrasyon dediğimiz şey bütün kültürlerin kendilerini koruyarak diğer kültürlerle saygı içinde birliktelik oluşturması demektir. Bütün kültürler öz kimliğini koruyarak kendini geliştirmektedir. Konu değerler derin değişimlerin zamanlarında ön plana çıkıyor. Onlar bireyin dünya halkasının, refah, doğal hak ve özgürlüklerin hayatı çıkarlarını etkileyen şeylerdir. İşte bu çerçevede, bütün imkanlarımızı seferber ederek kültürlerin kendilerini geliştirmeleri için çalışmaktayız. Bu ruhta icra edilen her türlü aktiviteyi gerek maddi gerekse manevi olarak desteklemektir. Tabii halkımız da bizim ile beraber olmakta ve yanımızda yer almaktadırlar. Bunu aktivitelerimize gösterilen yoğun ilgi den anlamaktayız.

Sevindirici olan bir diğer önemli gelişme Bulgaristan ile Türkiye arasında Kültür Anlaşması imzalanmış olmasıdır. Bu anlaşmadan sonra birçok ortak çalışmalar oldu. Edirne'deki Bulgar Kiliseleri tamir ettirildi. Burada Şumnu'daki Şerif Halil Paşa Camii ve Filibe'deki Cuma Camii restorasyonları yapıldı, devam ediyor. Çok yakın bir zaman önce Edirne'de Bulgar Kültür merkezi açılmıştır. Dolayısıyla çalışmalar bir çok alanda devam etmektedir. 23 Nisan Çocuk Bayramı'nda Bulgaristan'dan birçok grup Türkiye'ye gitmekte ve gösteriler yapmaktadır. Ayrıca Türkiye'den de buraya gelişler olmaktadır. İşte bunlar kültürleri birbirine yaklaştıran önemli olaylardır. Bu anlaşma ile birçok faaliyete imza atıldı ve bunlar devam edecektir.

Aslında yapılacak çok şey vardır. Türkiye-Bulgaristan arasında folklor gruplarının gidip gelmesi eskiden çok önemseniyor hatta medyada yer alıyordu. Son yıllarda bu karşılıklı gidişler o kadar çok olmaya başladı ki dikkatlerden düştü ve normal karşılanmaya başlandı. Sanatçılarımızın da Türkiye'de konserleri oluyor. Özellikle Bursa'da önemli programlar yapılmaktadır. Dolayısıyla kültürel anlamdaki gidiş-gelişer o kadar çok olmaya başladı ki biz onların istatistikini tutamaz olduk. Bu ise iki komşu ülke arasındaki ilişkilerin çok iyi bir seviyeye geldiğini göstermektedir.

Bütün bunların yanında, her yıl "Balkan Yazarları Karşılıklı" düzenlenmektedir. Burada temel amacımız bu insanların birbirlerini tanımasını ve senenin değerlendirilmesi

gülerinde iletişim kurmalarını sağlamaktır. Bu seviyede ki insanların birbirlerini tanımasını ve dostluk kurmalarını ulusal ve bölgesel barışa önemli katkı sağlamaktadır. Biz diğer komşuların tanyörüz onlar da bizleri tanyiyorlar.

Bir de Varna ve Kırcaali'de organize ettiğimiz festivaller var. Kırcaali bu festival sayesinde Avrupa'da "Hoşgörünün Başkenti" ilan edilmiştir. Bu festivallerde özellikle Balkanlardaki komşu ülkelerden gruplar davet edilmiştir. Katılımcılar burada görüldükleri hoşgörü ortamını, kendi ülkelerine taşımakta ve bu şekilde sanata barışa bir katkı sağlanmaktadır.

Razgrad, Kırcaali, Koşukavak, Rusçuk ve Eğridere'de edebiyat bayramları ve geceleri düzenlenmektedir. Burada şair, yazar ve gazeteciler bir araya gelerek Bulgaristan Türk Edebiyatı alanındaki problemler ve gelişmeler ele almaktadır. Şiirler okunmakta ve geçmiş edebiyatçıların eserleri ile yaşanan edebiyatçıların durumları ve çalışmalarını incelenmektedir. Bulgar Yazarlar Birliği üyeleri arasında da bu tür karşılaşmalar organize etmekteyiz. Bu karşılaşmalarda hem birliktelik sağlanmakta hem de ortak problemler tartışılmaktadır.

Bunun yanında, henüz proje aşamasında olan "edebiyatı meylli olan gençler ile edebiyat alanında eserler vermiş kişileri buluşturma" çalışmamız var. Her ay bilinen bir yazar, gençlere edebiyat alanında ve yaptığı çalışmalar hakkında bir ders veriyor istiyoruz. Bu şekilde gençler arasında merak uyandırıp bu alanlarda çalışmalarını sağlamak istiyoruz. Çünkü özellikle edebiyat alanında çalışmalarıyla İlfat, takdir ve teşvik sorunu yaşamaktayız. Eskiler "Marifet iftihadı tabidir, müstehişer meşayid" derler ki doğrudur. Maalesef insanımız yapılanı takdir etmekte oldukça haseis davranmaktadır. Bu da ortaya eser çıkarmak konusunda insanlarımızı engellemektedir. Oysa İlfat, takdir ve teşvik, bu çalışmalara büyük destek sağlamaktadır.

Bulgaristan Türkleri arasında en önemli problem Türkiye'nin de Bulgarca'nın da yanlış ve hatalı kullanılmasıdır. Bu büyük bir sorundur. Özellikle Türkçe son derece önemlidir. Büyük Şair Dağlarca'nın: "Seslerin seni bana "ova" mı, "dağ" mı, Nere gitsen bulur beni anırmış. Bir çığ ki akar etelere, Bir ak.. ki yüce atalar, bir al.. ki ulu oğullar, Türkçem, benim ses bağrımın..." dizeleri unutulmamlıdır.

Selimiye

Selimlerden kalma muhteşem miras,
Sinanlardan kalma şanlı hediye...
Kuvvetin tuğrası, san'atın mührü,
Kubbeler kubbesi bir Selimiye

İşte tarih, işte batıyla doğu...
Görenler gösterebilir böyle bir kuşul

Onu günler tanır, geceler tanır,
Dal gibi ince dört minaresinden...
Sanırlar ki toprak ananın sütü,
Fişkurır toprağın fışkiesinden

İlhamın, emeğin pliri, ne yaman
Bilmeceler koydu taşın altına:
Nesiller hayran, asırlar hayran
Bu kurşun, bu mermer saltanatına.

Dikmişler vererek sanki el ele
Selimle, Sinan
Şu dalga dalga
Dağların önüne bir dalgakıran!

Ben böyle gördüm,
Torunum da böyle görecektir:
Dışarda kurşunun kovan, içerde
Mermerin petek.
Söyleyin zamane yolcularına;
Ey Çifte Kumrular, ey güvercinler
Şu tepeye konmuş nazlı kuğuyu
Ürkütmesinler!
Oynamasın Altın Top'un yerinden...
Kaldı Edirne'nin altın devrinden.

Duvarlar, sütunlar ve minareler,
Başlı başına bir eser her biri...
Duvarlar, sütunlar ve minareler
Duruyor taptaze, dımdık, dıpdır!

Ne bir el sürçmesi, ne bir yanış...
Ki en ufak zerre kılmıdamamış.
Ki kadar ileri, ki kadar geri...
Her parça beğenmiş olduğu yeri.

Uzaklara bakan şu tepe bile
Sinan'ın eliyle çatılmış gibi.
Ve üzerindeki âbidenin her
Taşı teraziyle tartılmış gibi.

Çağlayan gibisin ey Selimiye:
Mermerler, ışıklar köpüklerindir...
Çağrın bir el ki şerefeler
Yüzüklerindir.

Yandı kandiller, yazıldı mahyan...
Yine pırıl pırıl kuruldu sofran;
Yürekerimizzi yikadı billür,
Avizelerinden içtiğimiz nur.

Köyümün kızları buhurdanına
Yüreker koymaya geldi uzaktan
Ve çiçek açtı
Mermerde, mermeri öpen dudaktan.

Bildik çinilerin körpeğinde
Konuşan dili:
Mavi Akdeniz
Mavisiydi; yeşil, Kıbrıs yeşil.

Eski Edirne'yi ben, adım adım
Anarken Edirne sokaklarında
Anladım, bildim ki şah damartarım
Vurur senin mermer şakaklarında.

Seller, zelzeleler ne derse desin;
Sen yine o eşsiz Selimiyesin.
Fakat -tarihime, adıma yazık-
Ben ne Selim ne Sinan'im artık!

Kükreyen, şahlanan, koşan, atılan
O mutlu yığıtler, o mutlu iman
Sinırlar aşmayı kuşlardan değil,
Öğrendi senin ezanlarından.

Ne bilsin Selimler, ne bilsin Sinan
Ki avlun bu kadar küçülecekti.
Ey ilâhî kubbe; sana bir avlu, bir
Kit'a gerekti!

Arif Nihat ASYA

Fotoğraf: Edirne Müzesi Arşivinden

Arştırma

Fotoğraf: Behiř GÜNALAN

Çini ve çininin pınarı; Muradiye Camii

T.Ü. Genel Sekreter Yardımcısı Öğr. Gör. Hakan AKINCI

1. Beylikler Ve Erken Osmanlı Devri Çinileri

Geçiş dönemi olarak kabul edilen Beylikler Dönemi (çinicilik), Selçuklu geleneğinin devamından ibaret sönük bir dönem olarak kabul edilir. Anadolu Selçuklu Çağı'nın en görkemli mimari eserlerinde çok dengeli biçimde ve özellikle iç mekanda izlenen sirlı tuğla bezeme, Osmanlı Çağında yerini sirlı levha çinileri bırakmıştır. Bursa, Edirne ve İstanbul'daki erken örneklerde sirlı bezemeli levha çiniler yanında, renkli sır tekniğindeki çiniler de görülmektedir. Anadolu Selçukluların başarılı bezemeleri, Osmanlı döneminde sarayın da büyük desteğiyle gelişmiş, yeni teknik ve üslupta eserlerin oluşumuna olanak sağlamıştır.

Erken Osmanlı Dönemi'nde çinilerde bilinen ilk teknik "renkli sır" (cuerda seca) tekniğidir. İlk örnekleri 15. yüzyıl sonu 16. yüzyıl başlarında üyulanmıştır. Bu teknikte beyaz astarlı hamurlar rengi kırmızıdır. Desenler bası-

larak ve yazı kazılarak geçirildikten sonra renkli sirlarla boyanmıştır. Kontur boşluklarına balmumu veya kimyevi bir madde sürülür. Bu işlem, pişirme anında renklerin birbirine akmasını önler. Desenler bitkisel motifler, kufi, süsleme, yazı süslemelerden ve geometrik motiflerden oluşur. Firuze, kobalt, leylak, sarı, siyah, fıstık yeşili, altın yaldız gibi çok çeşitli renk paletine sahiptirler. Renkli sır tekniği ile üretilen çinilere en çok Bursa ve Edirne'deki 15. yüzyıl çinileri yapılarında karşımıza çıkmaktadır.¹

Bu örnekler de astar boyama "slip" ve kazıma tekniği ile yapılmıştır. Yine aslında İznik'te üretildiği, yapılan kazılarda ortaya çıkan "Milet İşi" seramikler ise 14. yüzyıl sonuna doğru üretilmiş kırmızı hamurlu gruba dahil edilen, şeffaf sıraltına mavimsi tonları, firuze ve mor renklerle boyanmıştır. Konturlarda siyah rengin kullandığı örnekler de bulunmaktadı. Milet İşi seramiklerin genellikle iç kısmı astarlanırken, dış tarafı ve dibi astarız bırakılmıştır.²

Desenler çok çeşitli bitkisel motif ve nadiren hayvan figürlerinden oluşur.³ Bu gruba giren kaselerin çoğu kompozisyonunda maden sanatının etkileri fark edilmektedir. Orta motifin etrafında radyal kalın motiflerden ibaret kompozisyon, maden işlerinde hamam tasarlarda karşımıza çıkan yiyeleler ayımdır. Yapılan kazılarda bu kapların üretim yerinin İznik olduğunu ortaya koymuştur.⁴

15. yüzyıl sonu ile 16. yüzyıl başı, Osmanlı çini ve seramik sanatında yeni bir dönem başlangıcıdır. Bu dönemde faaliyet gösteren en önemli üretim merkezi İznik'tir. Osmanlı sanatında özel bir yeri olan İznik, Osmanlı Dönemi Türk Çini ve seramiği ile özdeşleşmiş bir isimdir Erken Osmanlı Çağı'nın temel mimari eserleri ile bayındırlık faaliyetleri gelişmesini etkilemiştir.⁵ Osmanlı saray nakkaşanesinde usta nakkaşaların elinden çıkan desenler, İznik'e yollanmakta ve orada üyulanıp, pişirilmektedir. Bu dönemin ilk ve önemli üslubu ise "MAVİ-BEYAZ" gruptur. Geçmişteki örnek ve tekniklere kıyasla çok leri bir teknikle sıraltına üretilen bu çini ve seramiklerin en belirgin özelliği, hamurlarının sert ve beyaz oluşudur. Bu dönemden itibaren 12 yüzyıl sonlarına kadar bu hamur korunup; sıraltına çini ve seramik üretimi değişik üsluplarla sürdürülmüştür. Mavi beyaz grupta seziilen farklı üslubun sebebi ise, Osmanlı sarayına çeşitli nedenlerle ulaşan 14. ve 15. yüzyıl Çin porselenlerine dayanmaktadır. Sırlan şeffaf, parlak ve çatlaksızdır. İnce beyaz astar üzerine konturların ve boyanan desenler sırlanıp pişirilir. Kil yoğunluğu değil, kuvars yoğunluğu hamurla hazırlanan ve yüksek ısıda fırınlanan bu grup adeta yumuşak porselen niteliği taşımaktadır.⁶ Desenlerde hatayı, rumi ve bulut motifleri kullanılmıştır. Bir grup seramikte ise; kendi üstlerine dönük yapraklarla yuvarak hatlı yeni bir üslup oluşturulduğu görülür. Bu desenler 15. yüzyıldaki saray baş nakkaşı Baba Nakkaşa'ya atfedilmekte ve "Baba Nakkaşa" üslubu olarak anılmaktadır.⁷ Ana renk kobaltı mavimsi ve tonlarıdır. Daha sonraları ise firuze rengin küçük alanlarda üyulanıldığı da görülmüştür.

Bu dönemde kullanılan diğer çini tekniği, mozaik çini tekniğidir. Selçuklu geleneğini sürdüren bu çiniler, daha iri ölçekli ve büyük düzlenemeli oluşları ile önceki dönemden

ayrılmaktadırlar. Anadolu Selçuklu ve Anadolu Beylikleri dönemlerinden farklı olarak, firuze, mavi ve mor renklerin yanında, beyaz sirlı çiniler kullanılmıştır. Bursa yapılarında yeşil ve sarı renkler de görülür. Taşa kakılmış çiniler de vardır.⁸ Bu dönemde Anadolu Selçuklu döneminden farklı olarak aralarda alçı boşlukları bırakılmıştır. Bursa Yeşil Cami (1426) son cemaat yeri pencereleri alınlıklı, Çini Köşk (1427) çini süslemeli yapılarıdır. Renkli sır tekniğindeki çiniler ilk dönem Osmanlı Çini sanatında yer alan bir tekniktir. Bu teknik, Timurlu çini sanatından, Osmanlı çini sanatına girmiş bir tekniktir. Hataylılar ve şakayık çiçekleri gibi Uzakdoğu kaynaklı süslemeler de çini sanatına katılmıştır.⁹

2. Edirne Muradiye Camii

Edirne'nin Muradiye Mahallesinde Saray içine hakim bir tepe üzerine, Sultan Murad kendi adını alan ikinci camii yaptırmıştır. Cami bugün kayıp olan vakıfmesnesine göre 1426'ya tarihlenmekle birlikte bazı araştırmacılar 1436 senesini kabul etmektedirler. Mimar bilinmemekle birlikte Üç Şerefeli Cami ve Dar'ül-Hadis Camini yapan mimar tarafından yapıldığı düşünülmektedir.

Zaviyeli (ters T) plandadır. Bursa Muradiye Camii'nin planı daha küçük ölçülerde tekrarlanmıştır. Camide bademler üzerine oturan ortası fenerli birinci kubbe mihrap tarafında Türk üygenleri üzerine oturan aynı çapta kubbeli evyana bağlamakta, yanlarda daha küçük ve alçak tutulmuş kubbeli evyanlar yer almaktadır.¹⁰ Ortada yüksek bir kubbe, yanlarda ikiye çapraz tonozla ayrı payeler üzerine oturan beş gözlü son cemaat revakı bulunmaktadı. İl. Murad'ın Bursa'da yaptırdığı caminin aksine bu yapı tamamen kesme taşlarla yapılmıştır. Muradiye Camiyle ilgili olarak anlatıldığına göre, İl. Murad rüyasında Mevlana'nın bir Mevlevihane yapmasını istediğini görür. Cami ilk inşa edildiği yıllarda Mevlevihane olarak kullanılmıştır. Bu amaçta da sol tarafında büyük bir imaret, bir Mevlevi tekkesi ve semahane de inşa edilmiştir. Caminin hazinesi gezildiğinde bu eserin bu amaçla yapıldığı da anlaşılabilir. Çünkü hazire bir çok yerde göremeyeceğiniz kadar Mevlevi kulaşlı mezar taşı ile kaplıdır.¹¹

¹ B. Çorum, (1983): "Balık Figürlü Milet İşi Seramikleri"; Sanat Tarihi Yıllığı XII, İstanbul: 2-4.

² O. Aslanapa, Ş. Yetkin ve A. Altun, (1989): İznik Çini Fırınları Kazısı: İl. Dönem, 1981-1988, İstanbul: 25.

³ Altun - Demirsar-Arılı, (2004): 237.

⁴ Altun - Demirsar-Arılı, (2004): 239.

⁵ N. Atasoy ve J. Raby, (1989): İznik Seramikleri, sergi katalogu, Londra / Singapur: 76.

⁶ Ş. Yetkin, (1965): "Türk Çini Sanatından Bazı Önemli Örnekler ve Teknikleri / Some Important Patterns and Techniques of Turkish Tiles"; Sanat Tarihi Yıllığı I: 60-103.

⁷ G. Necipoğlu, (1990): "From International Timurid to Ottoman: A Change of Taste in Sixteenth Century Ceramic Tiles, Muqarnas 7: 135-170; Ş. Yetkin, (1993): "Çini"; İslam Ansiklopedisi VIII, İstanbul: 329-335.

⁸ A.e: 60.

¹¹ T. Uğurluel, (2005): Balkanların Bağkenti Edirne ve Gezi Rehberi, İstanbul: 104.

¹ Altun - Demirsar-Arılı, (2004): 237.

² "Milet İşi" seramikler için bkz. F. Sarre, (1935): Die Keramik der islamischen Zeit von Milet, Berlin; M. Paker, (1964-5): "Anadolu Beylikler Devri Seramik Sanatı"; Sanat Tarihi Yıllığı, 155-182; B. Çorum, (1976): "Bursa Müzesi Tarafından Müsadere Edilen Milet Seramikleri"; Sanat Tarihi Yıllığı VI, İstanbul: 279-294.

3. Muradiye Camii Çinileri

Muradiye Caminde yalnızca 6.35 x 3.65 m. ölçülerindeki mihrabin çinileri Bursa Yeşil Türbe ve Karaman'da bulunan Karamanoğlu Mehmed Bey Cami mihrabı¹¹ ile benzerlikler taşır. Bununla birlikte caminin yapıldığı dönemde minaresinin de çini kaplı olduğu 1752 depreminde minarenin yıkıldığı ve çinisi olarak tekrar yapıldığı bilinir. Bu depremin etkisi mihrap üzerinde bir bölümde görülmekte ve günümüze kadar gelmiştir. Mihrap bölümünün duvarları alt pencerelerin üst hizasına kadar tamamen çinilerle bezenmiştir.

Mihraptaki çiniler, iki ayrı tekniği mavi-beyaz ve renkli sır tekniğinin bir arada uyum içinde bütünleştiği ve üslup bakımından da Bursa'ya bağlanan ve ondan sonra gelen en muhteşem örneklerdir. Devrinin kendinden daha büyük ölçülü tamamen çini kaplı (Yeşil Cami ve Türbe) mihraplarını düzen açısından tekrarlamasına rağmen Bursa Yeşil Caminden farklı olarak da mavi-beyaz çiniler de kullanılmıştır. Çinilerin bazılarını kabartma ve geometrik, örnekli olanların yanında Rumilerin hakim olduğu çiçek dekorlu çiniler firuze, lacivert, sarı, açık yeşil renkli olup değişik tonlu mor renk de görülmektedir. Mihraptaki çiniler mavi-beyaz ve birbirinden farklı desenle altıgen çiniler aralanını dolduran firuze üçgen çinilerle bir yıldız meydana getirmektedir. İznik mavi-beyaz seramiklerinin kalitesini gösteren bu çiniler Edirne'de orijinal bir üsluba ortaya koymaktadır.¹² Caminin mihrap yan duvarındaki bordür duvara ince Firuze bantla birleşmektedir. Frizin iki ucu da kartuş şeklinde olup Sultan II. Murad'ın adını vermektedir. Bordürü iki tarafından firuze bantlarla çevrilmis, mukamalı bordür sıralı tekniğinde olmakta birlikte renkli sır tekniği uygulanan sarı renk aynı bir hava katmaktadır. Bundan sonra da lacivert bantların içinde 8 köşeli yıldızlardan oluşmuş sarı altı tekniğindeki kabartma bezeli geometrik bordür çerçevesi dolmaktadır. Bunun etrafında firuze ince bantlarla çevrilir. Kavsaranın etrafında yan duvarların çevresinde de mavi-beyaz tekniğe dilimli rumilerden oluşan bordür üç yönden dolmaktadır. Kavsara köşelikleri renkli sır tekniğinde lacivert zemin üzerine sarı, yeşil, mor ve beyaz renkle bezeli rumi ağırlıklı bitkisel motiflerle kaplanmıştır.

Kavsaranın içi mavi-beyaz dekorlu sır altı tekniğinde dolgulanmıştır. Aralardaki firuze renkli kısımları üstlerinde dikkatle incelendiğinde farkedilen koyu lacivert veya siyahla yapılmış şeffaf sıralıdaki ince bitkisel kıvrımlar

zariflikleriyle göze batmaktadır. Mihrabın üç kademeli alt kısmı ise tümüyle renkli sır tekniğindeki büyük karolarla kaplanmıştır. Bu karolar lacivert üzerine beyaz, sarı firuze yeşil ve mor renkli sırlarla oluşturulmuş girift bezemeye sahiptirler. Kompozisyonunda beyaz renkli düğümlü geçme ve aralarında iri Rumilerle palmetlerin oluşturduğu simetrik motifle bulunur. Karoların üzerinde ise, nişin her cephesine bir tane gelecek şekilde, kartuş şeklinde düzenli, lacivert üzerine firuze ile yapılmış, rumi-sarı düğümlü bezeli küfi ve sülüs hatlı yazı frizi bulunmaktadır. Nişin iki yanında tamamıyla çini kaplı iki sütunçeye ise, mukamalı başlıklı ve kaide kısmı da tamamen birbirinin aynı olup çini kaplıdır. Altı sıra yivlenmiş olan sütunçelerin zeminleri atamalı olarak lacivert ve sarı ile renklendirilmiş Rumili geçmeli bordürlerle ve düğümlerle daha da zenginleştirilmiştir. Mihrap ayrılığında ince kıvrık dallar üzerindeki rumiler arasında üç satır sülüs ve iki satır küfi hatla "Al-i İmran" suresinden ayetler yer almaktadır.

Mihrabın tepesinde sıralı tekniğinde kabartma bezeli lacivert zemin üzerine beyaz rumi ve palmetlerle bezemiş friz şeffaf renksiz sırla sıralanmıştır. Frizin yan yüzlerinde ise firuze renk kullanılmıştır. Bu friz bütün mihrabın bulunduğu katta üç yönden duvarları çevreleyen çinilerin üzerinde bulunmaktadır. Frizin altındaki çinilerin üzerine sonradan kalem işi bezemeler yapıldığı düşünülmektedir. Mihrabın bulunduğu kubbeli kısımda üç yönden alt sıradaki dikdörtgen pencerelerin üst hizasına kadar bütün duvarları kaplayan çiniler sıralına mavi-beyaz desenlidir. Bunlar altıgen formda ve çevreleri üçgen firuze çinilerle kaplanmıştır. Beyaz zemin üzerine mavi tonlarıyla çok çeşitli bitkisel ve geometrik motiflerle süslenip, çoğunlukla bitkisel bezeme tercih edilmiştir. Bu altıgen formlu çinilerin minber arkasında da bulunduğu ve levhaların etrafında da uygulandığı dikkat çekmektedir. Mihrabın kavsara etrafında kullanılan dilimli Rumili bordür bütün pencere çevresinde mihrabın duvara birleşen kısmı ile üst tarafında görülen bitkisel motifli bordür 14x34 cm. boyutlu beyaz zemin üzerine kobalt mavisi ile birlikte desenlenmiş levhalardır. Yapının çinilerinin (mihrap ve altıgen levhalar) mimarisi ile aynı dönemde ait olduğu sadece kabartma bezeli palmet frizinin daha sonra yerleştirildiği akla yatkin gelmektedir. Mavi-beyaz teknikli çinileri beyaz, renkli sır bezemeleri ise yavru ağza pembe hamurludur. Muradiye Cami farklı teknik ve üsluptaki çinileri bir arada bünyesinde barındıran yapı olma özelliğine sahiptir.

Fotoğraf: Ahmet KIVAN

¹¹ Mihrap bugün İstanbul Arkeoloji Müzeleri bünyesindeki Çinili Köşk'te sergilenmektedir.

¹² Aslanapa: (2004): 61.

¹³ B. Demisar-Arlı, (1988): "Edirne Yapılarında Çini Bezeme", Edirne: Serhattaki Payitaht, İstanbul: 413 vdd.

Şiir

Edirne'de bir Kasım akşamı

Engin Beksaç

Yağmurlu Kasım akşamları
Açarken kayıp andaçlarını,
Sarmaya çabalıyor Edirne
Tüm açık yaralarını.
Sokaklar boyu akıp gidiyor,
Yüzlerce yılın
Soğuk göz yaşları.
Susuyor şimdi
İssiz ve sahipsiz
Edirne sokakları,
Uzaklarda kalan yıllar
Ve terk edilmiş olan yollar,
İçinde saklıyor
Unutulmuş anların
Unutulmuş anlarını.
Örterken sisli Edirne
Akşamları, gündüzün ışığında
Parlayan kaldırım taşlarını,
Saklıyor Kaleiçi'nde
Bir köşeye,
Bizanslı Hacılar'ın hayaletleri
Liturjik Haçları'nı.

Çıkartıyor hayalet
Krallar da, kararmış
altın taşlarını.
Kayboluyor ufukta
Çar Şişman'ın atılları.
Bir dalga gibi geçiyor
Gözlerimin önünden
Son Kuman
Süvari alayları.
Yağmur yıkarken
Şimdi ince
İnce, Sessiz ve issiz
Kaldırımları,
Koşuyor yol boyunca
Uzak kışlardan çıkıp
Gelen Odris Kralları'nın
Beyaz atları.
Edirne Sessiz !
Edirne suskun !
Soğuk bir Kasım akşamı,
İnce
İnce yağmur
Yıkıyor
Uzun
Upuzun
Sokaklarını.
Tabyalar harap.
Toplar susmuş.
Suskun Edirne.
Yorgun Edirne.
Diremiyor
Geçmiş
Ve geleceğine.
Diremiyor yitişine.
Çekmek istemiyor
Beyaz
Teslim bayrağını,
O dimdik ayakta duran
Yaşlı, ama mağrur
Taştan
Kuleye.

Fotoğraf: Furkan ALGÜL

Tarih

Fotoğraf: Hüseyin MEHMET

Sofyalı Bali Efendi ve bir mektubu vesilesiyle

Hüseyin MEHMET
Fiyaka Dergisi Genel Yayın Yönetmeni

Fusûsü'l-Hikem şârihi, âlim, şâir ve mutasavvif olan Bâli Efendi Usturumca'da doğdu. Evliya Çelebi'ye göre Yörük kökenlidir. Tahsilini Sofya ve İstanbul'da tamamladı. Daha sonra Halvetî şeyhlerinden Kasım Çelebi'ye intisap etti. Kanûni Sultan Süleyman'ın takdir ve iltifatını kazandı; hatta onun zamanında seferlere katılarak orduya manevî destek verdi. Sofya yakınlarında Sâlihiye'de vefat etti ve orada defnedildi. Daha sonraki yıllarda Abdülaziz oğlu Kadî Abdurrahman tarafından aynı yerde adına cami, türbe ve zâviye yaptırıldı.

Müridlerine Gazzâlî'nin eserlerini tavsiye eden Kurd Muhammed Efendi ile Vahtet-i Vücûd adlı eserin müellifi olan Muslihuddin Efendi en meşhur müridleridir. Sofyalı Bâli, hem zâhiri ilimler hem de tasavvufî meseleler hakkında eser vermiştir. Kazâ ve kader konusunda İbn Kemâl'e yazdığı reddiye kelâm ilmindeki dirayetini, tasavvuf tarihinin en çok tartışılan

eseri Fusûsü'l-Hikem'e şerh yazması da bu sahadaki vakufunun derinliğini ortaya koyar.¹ Bâli Efendi'nin en meşhur eseri Şerhu'l-Fusûs'tur. Araçça olarak kaleme aldığı bu eserin en önemli özelliği, bazı konularda diğer Fusûsü'l-Hikem şârihlerine muhalif görüşler ihtiva etmesidir. Diğer eserleri ise: Etvâr-ı Sitte; Etvâr-ı Seb'a; Şerh-i Hadis-i Kudsi, Küntü Kenzen; Risâle fi Kazâ ve'l-i-kader; Kıssa-ı İbrâhim Aleyhisselâm; Mektubat; Mecmûatü'n-Nesâyih; Mahzume-i Vâridât. Bahsedeceğimiz mektup, Bâli Efendi tarafından, Kızılbaşlık konusunda, Rüstem Paşa'ya gönderilmiş olup bir sureti Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde 45 Hk 2951-25 numara ile kayıtlı bulunan Risaleler Mecmuasının içinde 198-202 sayfa arasında yer almaktadır. Mektubun muhtevasında, Safevi hükümdarı Tahmasb'ın kardeşi Elkas Mirza'nın ağabeyine isyan ederek Osmanlı Devleti'ne sığındığı bir dönemde (1547) kaleme alındığı anlaşılmaktadır.

Fotoğraf: Hüseyin MEHMET

Bu mektuptan açıkça anlaşıldığına göre Kızılbaş tabiri doğrudan Safevi Devleti'ni işaret etmektedir.

Bâli Efendi mektubunun başlangıcında "Oğlum" diye hitap ettiği Rüstem Paşa'ya, dinî hususlarda uzun uzun nasihatlerde bulunur. Bâli Efendi, duanın değeri hakkında bilgi verdikten sonra devamında İrand'a Tahmasb'ın vücudunu ortadan kaldıracağını ve o yerlerde Şi'a'nın yerine Sünniliğin tesis olunacağını bildirmektedir.

Bu cümleden anlaşılacağı üzere Bâli Efendi Osmanlı Devleti'ni Dar-ı İslâm olarak görmekte, İrand'a ise cihad sahası farz etmektedir. Bu husus Safevilerin Sünnilik dışı sayılmasından kaynaklanmaktadır.

Bâli Bey'in ifadeleri arasında en önemli şüpheşiz Şah İsmail'in nesibine dair verdiği bilgilerdir. Buna göre Şeyh Haydar, tarikat geleneklerine aykırı davranışlar içinde iken devrin padişahının kızı ile hemhal olmuş ve bu ilişkidir Şah İsmail doğmuştur. Güya Haydar ile Şah İsmail'in annesinin birlikteliği evlilik öncesi olduğu için Şah İsmail de gayrimeşru bir çocuk olarak dünyaya gelmiştir. Böylece Şah İsmail'in sadece rafizi değil, gayrimeşru biri olarak da hükümdarlık yapmaya layık olmadığı vurgulanmak istenmiştir. Bâli Efendi, Şah İsmail'in Sünni ulemaya karşı katı tutumunu ve onların pek çoğunu katletmesini

de bu olaya bağlamakta, "veled-i zina" olduğu yolunda ulemanın dedikodu çıkardığı gerekçesiyle onları kattığına dile getirmektedir. Halbuki Şeyh Haydar, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın kızı Alemşah Begüm ile evlenmiş ve Şah İsmail bu evlilikten dünyaya gelmiştir. Bu yönü ile bütün Safevi kaynaklarının Uzun Hasan hakkında saygı ile söz ettiği de ifade etmek gerekir. Ne var ki, Osmanlı süfi çevrelerinde Şah İsmail'in nesibinin sahih olmadığı yolundaki hikâyelerin anlatıla geldiği görülmektedir.

Mektup,² Bâli Efendi gibi süffilerin Safevilerle bakışını yansıtmaması bakımından ve Osmanlı toplumunda süfi çevrelerin, Osmanlı fikir dünyasının inşasındaki rolünü ortaya koyması açısından ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. Mektupta Elkas Mirza'nın Osmanlılara sığınmasına atfı yapar: "İmdi benim oğlum, memleket-i 'Acem of taife-i habise (yi) beslediler. Ne faide gördüler. Biz Elkas'ı ve dahi birine izetler ve ihşanlar edip ne faide buluruz. Bunlar dalalet tohumu ve ceहनem onların kakalıcılarıdır. Her ne yere konya dedi kat yeri deler geçer, aslına kavuşur. Ve bunların ölüsü ve dirisi dâr-i İslâm'da vaki olmak külli zarardır. Ba'îd hazretiniz irsâl olundu. Ta ki ol taife-i şomun ahvali tafsilten bilerez ma'lûm ola. Ve's-selâm."³ diyerek Safevilerle her ne suretle olursa olsun ittifak yapılması gerektiğini çok önceden bildirecek günümüzde ışık tutaçak bir şekilde izhar eder.

¹ Gündüz, Tufan, "Sofyalı Bâli Efendi'nin Safevilerle Dair Rüstem Paşa'ya Gönderdiği Mektup", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2010, s. 56.

² Günümüz Türkçesiyle: "İşimdi oğlum, Acem memleketleri bu pis taifeyi beslediler de ne fayda gördüler ki biz Elkas'ı izetler ve ihşanlar edince o faydayı bulacağız? Bunlar dalalet tohumları ekterler, ceहनem ateşinin habercileridir. Her ne yere buralaya yeşil kat yeri deler geçer, aslım bulur. Bunların ölüsünü de dirisini de İslâm yurtdında omaları büsbütün zarardır. Uzak durulduğu takdirde saadet görülür. Bu kelimeler size yazılarak gönderdim. Bu uğursuz grubun halini size açıkladım ki bilersiniz. Veselâm"

³ Kara, Mustafa, "Bâli Efendi, Sofyalı", TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, cilt.05, s.21, 2012

Araştırma

Tarihte Edirne'ye gelmiş bazı İngiliz diplomat ve müstemlenler

Uzm. Güliden İrem KAZEL

Edirne coğrafi konumu dolayısıyla Osmanlılar tarafından fethedilmesi ile beraber hızlı bir gelişme göstermiştir. Osmanlı idarecileri şehirde kervansaray, han, bedesten, çarşı ve dükkân gibi ticari yapılar inşa ettirerek şehrin ekonomik yönden gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Edirne gümrüğüne ait kayıtlar incelendiğinde burasının önemli bir ticaret şehri olduğu görülmektedir. Aynı şekilde kaynaklar incelendiğinde Edirne'ye Anadolu ve Rumeli'deki Osmanlı şehirleri yanında Avrupa ülkeleri ve Rusya'dan, Fransa'dan ve İngiltere'den ticaret amaçlı gelenlerin varlığı tespit edilmektedir. Yine sicil kayıtlarından çeşitli iş kollarında çalışmak üzere gelenlerin varlığı görülmektedir.

Kuruluş yıllarında Osmanlı İmparatorluğu ve İngiltere coğrafyanın verdiği uzaklık ile birbirleriyle fazla ilgilenmemiş ve daha çok ikincil kaynaklar ile

birbirlerini tanımışlardır. İngiltere'de Osmanlı, daha doğrusu Türk kavramının oluşması Haçlı seferlerinin etkisiyle oluşmuş ve çok uzaklarda olmasına karşın İngiltere'de de Avrupa kıtasında olduğu gibi Türkler; etraflarına korku salan, barbar, kafir, medeniyetten uzak insanlar olarak algılanmışlardır. Bu dönemde Osmanlılar İslam dünyasının en güçlü devleti haline geldiğinden, İngiltere'de Müslümanlara Türk denmiştir. Böylece arada neredeyse hiçbir bağ bulunmamasına karşın Türklerin bu ülkede moda olan tabiriyle imajları olumsuzlanmıştır. Bu olumsuzlanmada, halkın da aydın kesimin de tavri etkileyici olmuştur. Mesela, Shakespeare, eserlerinde Türkleri adaletten yoksun, zalim bir millet olarak göstermiştir. Bu dönemde Türkler İngiltere'de o kadar çok bilinmiştir ki, düşünlere, sohbetlerde bile Türk ismi olumsuzluk ifadesi olarak kullanılmıştır.

iki ülke arasında ciddi anlamda ilk diplomatik ilişkiler, 1583 yılında William Harborne'un İngiliz Büyükelçisi olarak II. Murad nezinde atanmasıyla başlamıştır. İngiltere'nin böyle bir adımı atmasının iki temel nedeni olmuştur: Bu nedenlerden birincisi; o an mücadele içinde bulunduğu Katolikler karşısında avantaj sağlamak, diğeri; ticari ilişkileri geliştirerek yeni bir pazara kavuşmak olarak açıklanabilir. Katolik İspanya ile savaş içinde olan Protestan İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun İspanya'nın dikkatini ve gücünü bölmeleceğini bildiğinden ve bu iki ülke arasındaki ateşkesin kendi aleyhine olacağını hesapladığından dolayı, Harborne'ın ilk ve önemli görevi iki ülkenin barışmasını önlemek olmuştur. Bu çerçevede Harborne, her fırsatta İspanya'yı Osmanlı'ya şikayet edip kötülemiş, Osmanlı ve tüm Avrupa için nasıl bir tehlike olduğunu ifade etmiştir. Harborne'un ikinci önemli görevi, İngiltere ile Osmanlı toprakları arasında ticareti arttırmak, İngiliz mallarını yeni pazarlara açıp, İngiltere için gerekli hammaddeleri daha ucuza alabilmek olmuştur. Bu çerçevede, gelişinden kısa bir süre sonra İngiliz malları için Osmanlı gümrüklerinde önemli indirimler (kapitülasyonlar) sağlandığı dikkate alınırsa, Harborne'un başarılı olduğu söylenebilir. Bu tarihten sonra Osmanlı İmparatorluğu ile ticaret yapmak, İngiltere için dış ilişkilerin en önemli maddelerinden biri haline almıştır. Bu ilişkiler siyasal bazı anlaşmazlıklar ile sekteye uğramış olsa da, İngiltere, günümüz kadar Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'nin en önemli ticari ortaklarından biri haline gelmiştir.

17. yüzyılın ilk yarısında ise, iki önemli gelişme, iki ülkeyi yakın olmaya zorlamıştır. Bunlardan ilki Hindistan'ın İngiliz İmparatorluğu'nun en önemli sömürgeci haline gelmesi ve İngiltere'nin ilgisini Güney Akdeniz ve Orta Doğu'ya yöneltmesi olmuştur. Hindistan, kıtasal büyüklüğü ile İngiliz ekonomisine neredeyse sınırsız denebilecek hammadde sağlamsı, ucuz insan gücü de rekabet gücünü arttırmıştır. İngiltere, zaman içinde Hindistan'ın çevresindeki bölgeye de yayılmış, Uzak Doğu'ya ve Basra Körfezine doğru yönelmiştir. Bu gelişmenin de merkezinde yine Hindistan var olmuştur. Denebilir ki, Hindistan'ın elinde tutmak İngiltere için, çok geniş bir alanı da kontrol edilebilir demektir. Hindistan'ın tehdit edilecek ülkeleri ise kuzeyde ve batıda Rusya ve Avrupa'nın diğer sömürgeci devletleri (Fransa, Hollanda, vs) olmuştur. İki ülkeyi yakınlaştıran diğer önemli

gelişme ise, Rusya'nın güneye ve doğuya uzanması olmuştur. Özellikle Kırım'ın Rusya'ya geçme süreciyle hızlanan bu gelişme, Rusya'yı, Hindistan yoluna gün geçtikçe yaklaştırmıştır. Boğazları, Karadeniz'i, Kafkasları, Afganistan'ı, İran'ı ve Doğu Akdeniz'i kontrol etme yolunda olan bir Rusya, İngiltere'nin korkulu rüyası haline gelmiştir. Bu bağlamda İngiltere'ye sorun çıkarmayan, görece daha zayıf bir Osmanlı İmparatorluğu, Rusya'yı durdurabilecek, yavaşlatabilecek bir güce sahipti. Rusya'ya ek olarak Napolyon Fransa'sının Orta Doğu'ya kayan ilgisi ve Mısır'ı işgal girişimiyle Hindistan yoluna göz dikmesi, İngiltere'yi Osmanlı'yı Fransa ve Rusya'ya karşı destekleme konusunda zorunlu kılmıştır.

17. yüzyılın sonlarında İngilizlerin Osmanlı'ya olan desteği, iç sorunlar da yaşayan İstanbul'da, büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Bunun en somut örneği 1831 yılında Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın Suriye'ye saldırması olayında yaşanmıştır. Bu durumdaki yararlanan Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na Hünkâr İskeleyi Antlaşması'nı imzalatmış, böylece boğazlardan diğer ülkelere tanımayan bir geçiş üstünlüğü sağlamıştır. Rusya'nın Osmanlı politikası incelendiğinde bu girişimin, Osmanlı topraklarının tamamının işgali için bir ilk adım sayılabileceği açıktır. Bu durum, İngiltere'yi harekete geçirmiş ve 1839 yılında daha da derinleşen kriz, İngiliz-Avusturya ortak askeri gücünün Mehmed Ali Paşa ordularını Lübnan'da durdurması ile sonuçlanmıştır. Böylece Osmanlı, Rusya'ya ihtiyaç duymadan rahatlatılmıştır. Bu dönemde İngiltere'nin Osmanlı üzerindeki en önemli kazanımı ise 1838 yılındaki Türk-İngiliz Ticaret Sözleşmesi olmuştur. Eski kapitülasyonları ağırlaştırarak canlandıran bu sözleşme, her ne kadar ilişkileri geliştirdiyse de Osmanlı ekonomisinin de sonunu getirmiştir.

Şüphesiz iki ülke arasındaki siyasi işbirliğinin en önemli örneklerinden biri de Kırım Savaşı olmuştur. Ardından 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda ise bu kez Ruslar, son darbeyi vurmaya göz yaklaşmışlar, İstanbul'u alma aşamasına gelmişlerdir. Rusya'nın İngiltere'ye teminatlar vermesine karşın, boğazların denetimini eline geçirmiş bir Rusya'dan korkan İngiltere'de kamuoyu Osmanlı İhline dönmüş ve dönemin İngiliz Başbakanı Disraeli, Osmanlı ile Ruslar arasında bir ateşkes için acil girişimlerde bulunmuştur.

Balkanlar savaş sonunda büyük ölçüde Rus etkisine terk edilirken, İngiltere de Osmanlı İmparatorluğu'nun ne derece zayıfladığını görmüştür. Ayrıca Rusya'nın bölgede tek hakim olmasına karşı çıkan İngiltere, Avusturya ile birlikte büyük Bulgaristan'ın kurulmasını engellerken, 1878 yılında Rusya'nın olası bir saldırısına yardım etmeyi bahane ederek bir daha çıkmayacağı Kıbrıs'ı işgal etmiştir.

19. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü korumakla vazgeçerek diğer ülkeler gibi "kendisine düşen pay"ı almaya girişmiştir. Bunda en önemli nedenlerinden biri, Osmanlı İmparatorluğu'nun verilen hiçbir destekle ayakta duramayacağına duyulan inancı olmuştur. İkinci önemli neden ise, İngiltere'de Türk düşmanı tavırlarıyla dikkat çeken İngiliz Başbakanı Gladstone hükümetinin önyargılı politikaları olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşma politikası çerçevesinde 1882 de Mısır, İngiltere'nin işgali altına girmiştir. Birinci Dünya Savaşı'na kadar İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya ile birlikte adeta Osmanlı topraklarını parça parça ele geçirirken, ekonomik alanda da Türkler büyük tavizler vermek zorunda kalmıştır. Buna karşın, Osmanlı'da yeni yetişen entelektüel gruplar arasında İngiltere'nin itibarı çok yükselmiştir. Fikirsel anlamda Fransız kaynaklarından beslenen bu grup, ideal devlet yönetimi olarak İngiltere'yi örnek almış, Londra'yı "özgürlüğün sembolü" olarak görmüştür. Buna karşın İngiltere'de Türk kavramı dinsel ve kültürel ayrımların da etkisiyle hiçbir zaman olumlu bir çağrışım yapmamıştır. Ne yazık ki, yüz yüze ilişkilerin artmasına karşın bu durum olumlu yönde değil, olumsuz yönde bir gelişme kaydetmiştir.

19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başında sıradan bir İngiliz'in zihninde Osmanlı toprakları zenginliklerle dolu, "garip" ve "barbar" insanların yaşadığı yerler olarak yer etmiştir. Fakat bu topraklarda "normal insanların, yani Hıristiyanların" da yaşayacağı onları tedirgin etmiştir. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar geçen süreçte karşılaşılan azınlık isyanlarında, İngiliz kamuoyunun baskısı her zaman hissedilmiştir. Özellikle Bulgar ve Yunan ayaklanmalarında bizzat birçok İngiliz gelip cepheye Osmanlı'ya karşı savaşmıştır. İngiliz basınında çizilen tablo, genelde eli kanlı Osmanlı sultanının silahsız ve savunmasız "masum" Hıristiyanları gözünü kırpmadan öldürdüğü şeklinde aksettirmiştir. Hatta Sultan II. Abdülhamid

sık sık elinde bir bıçak, tüm Hıristiyanları katletmiş olarak tasvir edilmiş, İngiliz hükümetinin zaman zaman İstanbul ile işbirliği yapması bile ağır bir suç olarak lanse edilmiştir. Bu çerçevede İngiltere'de bir grup, Türklerin Avrupa'dan "çok uzaklara" atılmalarını bir zorunluluk olarak görmüş, bunun için firsat aramıştır. Doğal olarak, bu yaklaşımın iki büyük partisi ve bürokrasi içinde de uzantıları mevcut hale gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yol sistemi askeri ve ekonomik ihtiyaçlar göz önüne alınarak düzenlenmiştir. Ticari önemi ve özellikleri üzerinde durulacak olan Edirne, Rumeli yol sisteminde yer alan üç köprü, İstanbul'dan başlayıp Sofya ve Belgrad'a uzanan orta kol üzerinde yer almaktaydı. Bu yol hem askeri hem de ekonomik amaçlı nakliyat için kullanılmaktaydı. Edirne'deki köprülerin Meriç nehri üzerinde sağladığı kolay geçişler ve doğudaki İstranca dağları, İstanbul'u Avrupa'ya bağlayan yolun buradan geçmesini zorunlu kılmaktaydı. Edirne'yi İstanbul'a bağlayan ticari önemi sahip diğer bir güzergah ise Tekirdağ'a kadar kara yoluyla ve Tekirdağ'dan itibaren deniz yoluyla devam eden güzergah idi. Bu güzergahın yapılan nakliyatı kara yoluyla yapılan daha ekonomikti. Ayrıca Bursa'dan başlayıp Çarada-Gelibolu-Edirne üzerinden Avrupa'ya giden bir ticaret güzergahı da bulunmaktaydı. Edirne, Meriç nehri yoluyla, Enez limanına ve buradan Akdeniz'e ve Avrupa'ya bağlanmaktaydı. Aynı şekilde Tekirdağ ve Gelibolu limanları üzerinden de Akdeniz'e ve dolayısıyla Avrupa'ya ulaşılmaktaydı.

Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra Edirne, hem fiziki yönden hem de nüfus yönünden hızlı bir gelişme içerisindeydi. Fethinden önce kale içerisinde on beş mahalle ve Mihal Köprüsü'nün diğer tarafındaki Aina (Aynecik)şimdiki Yıldırım Mahallesi) adlı yerleşim yerinden meydana gelen küçük bir şehir görünümünde iken fethikten sonra kale dışında genişlemeye başlamış ve kenarında yer aldığı Tunca nehrinin iki yakasında da yeni yerleşme birimleri meydana gelmiştir. Yeni yerleşme birimlerinin meydana gelmesinde, ilk Osmanlı hanedan mensupları, devlet adamları ve ilmiye mensuplarının şehride yaptıkları imar faaliyetlerinin etkisi büyük olmuştur.

Edirne, Osmanlıların Rumeli yönünde yaptıkları fethet hareketlerinde askeri bir üs olarak kullanılmış,

padışahların Bursa yerine Edirne'de yaşamaya başlamaları ile şehrin önemi daha da artmıştır. Bunların sonucu olarak şehrin nüfusunda da artış meydana gelmiştir. Osmanlı fethi öncesi 10.000'den daha az bir nüfusa sahip olan Edirne'de 1530 yılında hazırlanan Rumeli Eyaleti İcmal Defteri verilerine göre nüfus 20.000 civarına yükselmiştir. XVI. asrın ikinci yarısında şehrin nüfusunun önemli oranda arttığı ve 30.000'e ulaştığı görülmektedir. Şehirde Müslümanlar yanında Hıristiyan ve Yahudi cemaate mensup kimseler de yaşamaktaydı .

XVII. asırda padişahların dinlenmek ve avlanmak için sık sık Edirne'ye gelmeleri ve II. Mehmed ve haleri fethi olan II. Süleyman, II. Ahmed ve II. Mustafa gibi padişahların uzun yıllar burada kalmaları, Edirne'nin önemini daha da arttırmıştır. XVIII. asrın başlarında yapılan bir sayımda Edirne'nin nüfusunun 35.000'e yükseldiği görülmektedir. Ancak bu rakam sıvı nüfusa ait olup, şehirdeki sarayda görevli olanlar ile acemi oğlan, bostancı ve muhafızların sayısı eklendiğinde nüfus daha da artacağı şüphesizdir. Ancak 1703'te meydana gelen ve II. Mustafa'nın tahttan indirilmesiyle sonuçlanan ve Edirne Vakası veya Fezullah Efendi Vakası olarak bilinen olaylardan sonra asilerin şehirden yağma ve talanda bulunmalarından sonra padişahlara da Edirne'de ikamet etmekte vazgeçmişlerdir. Bu durum şehrin gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir. Yine XVIII. asrın ortalarında 1745'te meydana gelen yangın ve 1751'deki deprem şehirden büyük çapta tahribata yol açmıştır. XVIII. asrın ikinci yarısında Danimarka kralının hizmetinde iken bir heyetle birlikte Türkiye'de bir araştırma seyahati yapan Alman seyyah Carsten Niebuhr, Edirne'nin nüfusunun 39.000 olarak vermektedir.

Gerek coğrafi konumu ve gerekse nüfus potansiyeli Edirne'nin ticari yönden gelişmesini sağlamıştır. Bu gelişmeye katkıda bulunan diğer bir unsur şehirdeki ticarî yapılarıdır. Nitekim XVI. asır başlarında tüccarlar hizmet veren 16 han ve iki bedesten'in varlığı bilinmektedir. Asrın ortalarında Rüstem Paşa'nın yaptırdığı kervansaray, yine Semiz Ali Paşa'nın yaptırdığı çarşı ve Selimiye Camii'nin yanında yaptırılan Arasta çarşısı ile XVII. asır başlarında Ekmekçiade Ahmed Paşa'nın yaptırdığı kervansaray, şehrin ticari yönden gelişmesinde önemli katkılarda bulunmuşlardır. Evliya Çelebi XVII. asır ortalarında Edirne'de 53 han olduğunu belirtmiş ve bunlardan yirmisinin ismini

zikretmiştir. Yine Evliya Çelebi'ye göre bazı iş kollarında üretim yapılan 70 bekar hân ve çarşı içerisinde 6.700 dükkân bulunmaktaydı.

XVIII. asırda Edirne yabancı tüccarların da ticaret amacıyla geldikleri şehir olarak dikkat çekmektedir. Arşiv kayıtlarından anlaşıldığı üzere, Edirne'de ticaretle uğraşan az sayıda yabancı tüccar bulunmakla beraber, bunların büyük bir kısmını Fransızlar oluşturmıştır. Bununla beraber gümrük kayıtlarının tutulduğu defterlerde isimleri geçmeyen başka ülkelere mensup tüccarların varlığı diğer arşiv kayıtları arasında tespit edilebilmektedir.

Osmanlı Devleti'ndeki yabancı tüccar, daha çok "millet" ya da "taife" yani belirli bir temsilci veya konsolosa bağlı olarak örgütlenmiş özerk birer grup veya topluluk durumunda olmuştur. Konsolosların sultandan aldıkları beratlarla, söz konusu grupların ayrıcalıkları onaylanmış, konsolosun kararlarının Osmanlı makamlarının işbirliğiyle yürütülmesi taahhüt edilmiştir. Yabancı veya acebî tabir olunan Osmanlı tüccarına "müstem'in" veya "müstem" denilmektedir. Müstem denilen bu Avrupalı tüccar, yabancı devletlere ticarî imtiyazlar verilmesine başlandıktan itibaren Osmanlı Devleti'nde ticaretle uğraşmaya başlamışlar ve bunların statüleri muahedelerle tespit edilmiştir. Türkiye'ye yerleşen yabancı tacirler ithalatağı ve ihracatçı sıfatıyla, toptan ticaretle uğraşmaktaydı. Perakendecilik ise yerli tüccarın yani esnafın hakkıydı. Edirne ticaretinde bu iki zümrenin rekabeti söz konusu olmuştur. Bu rekabet nedeniyle yabancı tüccar devletle daha çıkar anlaşmaları yapmak zorunda kalmıştır.

XVIII. asırda batı ülkelerinin Türkiye'deki elçilik ve konsoloslukları, kendi ülkelerinin sanayi mallarının pazarlama faaliyetlerini girişmişlerdir. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleriyle ticarî münasebetlerinin artmasıyla, buna bağlı olarak konsolosların sayısı da artmıştır. Mahalli idareciler ve yerli tüccar ile münasebetlerin yürütülmesini kolaylaştırmak isteyen Avrupalılar, yarılandırma gayri Müslim Osmanlı tebaasından bazı kimseleri "tercümân" olarak konsolosluklarda istihdam etmeye başlamışlardır. Konsolosluklarda tercümân olarak isteyen devletten berat almak mecburiyetin kalmışlardır. Böylece "beratlı tüccar" denilen yeni bir sınıf ortaya çıkmıştır.

Fotoğraf: Furkan ALGÜL

Çünkü bunlar yabancı tüccarın elde ettiği ve kapitülasyonların sağladığı ayrıcalıklardan faydalanabileceklerdi. Bu da tercümanlığı çekici bir hale getirmiştir. Bununla birlikte yabancı imtiyazlı (müstemin) tüccarın faydalandığı gümrük indiriminden de yararlanabileceklerdi. Zira müstemin tüccar ithalat ve ihracatta % 3 gümrük resmi öderken zimmi tüccar %5 gümrük resmi ödemişlerdir. Bu nedenle devlet yabancı tüccara tanıdığı hakları 1802 yılında kendi tebaasından olan azınlıklara da tanımak zorunda kalmıştır.

Bu küçük çalışmada, tarihte Edirne'ye gelmiş ve burada kalmış İngiliz konsolosları ve tüccarları olarak; Peter Emanuel Duveluz (1771-1832), Charles Blunt, John Kerr, Peter Abbott (1767-...), William Willshire (1790-1851) ve Sir Dudley North (1641-1691) üzerinde durulacaktır.

Peter Emanuel Duveluz (1771-1832): Şubat 1771 tarihinde Londra'da St. Stephen Walbrook kilisesinde dünyaya gelen Duveluz, David Samuel Henry Duveluz ve Sarah Du Veluz'un oğlu Marie Anne Du Veluz'un eşi dir. Kaynaklardan ticaretle de uğraştığı bilgisine ulaştığımız Duveluz, 1832 yılında Edirne İngiliz konsolosluğuna atanmıştır ve aynı yıl İzmir'de vefat etmiştir.

Charles Blunt: 1832 ile 1835 yılları arasında üç yıl süreyle Edirne'de Konsolosluk yapan Blunt, İngiliz Hükümeti için Selanik ve İzmirde aynı görevi üstlenmiştir. 1835 yılından 1856 yılına kadar İngiliz Hükümeti için çalışan Blunt, İngiliz Hükümetinin Avrupa'da konsolosluk yapan konsolosları içerisinde en uzun süre görev yapanlardan birisi olmuştur. Kendisi Selanik'te görev yaparken bu şehirde baş gösteren veba salgınında şehrin koşulları hakkındaki üstün gözlemleri ve hükümetini bilgilendirmek hususundaki büyük başarısıyla İngiliz tarihinde kendinden söz ettirmiştir.

Blunt'ın Osmanlı İmparatorluğundaki bulunuşu sadece onun konsüllük yaptığı zaman ile sınırlı kalmamıştır. Konsolos olarak atanmadan önce, 1819 yılında henüz daha on dokuz yaşındayken yıllarca Osmanlı'da yaşamış ve Osmanlı İmparatorluğu hakkında kendisine kapsamlı ve doğrudan, aracılar olarak tecrübeler katmıştır.

İmparatorlukta uzun yıllar yaşaması, sadece İmparatorluğun koşullarını iyi tanımaya ve İmparatorluğun karmaşık yerel güç yapısı içerisinde kendini konumlandırmasına değil, aynı zamanda bu karışık yapıya müdahale etmeye ve hatta yerel siyasi süreçlere katılmasına da olanak sağlamıştır.

John Kerr: 1840'lı yıllarda Edirne'ye konsolos olarak atanan Kerr'in bir yıl süreyle Edirne'deki bu görevine devam ettiği bilinmektedir. Ülkesi adına pek çok diplomatik yazışmada bulunan John Kerr'in Edirne'den yaptığı bir yazışma şu şekildedir:

Mr. Kerr'den Palmerston Vikontuna, Adrianople, Haziran 30, 1841 Lordum,

Efendiliğinizin 8 Mayıs 1840 tarihinde gönderisini, 20 Haziran 1840 Genel Anti-Kölelik Sözleşmesinin bana bir nüshasının iletilmesi, ve Majestelerinin Hükümeti için yapılması gerekenlerin ve özellikle kendi görüşüme göre, İngiliz Kralliyeti (Tacı) altındaki herhangi bir su-bayın dolaylı ya da dolaysız olarak randevu düzenleme hakkına sahip olmasının ya da kölelerin mülkiyetiyle ilgilenmesinin uygunsuz görünmesi gerektiği hakkındaki talimatları almanın onuru içerisindeyim. Efendiliğinizin gönderdiği ikinci nüshaya hürmeten, İngiliz Konsolosluğuna aracıları uygun talimatlarla hemen Enez'e göndereceğim.

JOHN KERR

Peter Abbott (1767-...): 1835-1837 yılları arasında iki yıl boyunca Edirne'de İngiliz konsolosluk görevi yapan Peter Abbott, 5 Şubat 1767 tarihinde İstanbul'da doğmuştur ve amcası George tarafından büyütülmüştür.

Kendisi 1581 yılında İngiltere ile Osmanlı arasında ticaret yapmak için İngilizler tarafından kiralanan unlu Levant şirketinin varisidir. Levant şirketi aynı zamanda "Türk tüccarı" adı altında da anılmaktadır. Abbott, Napolyon savaşları sırasında Levant şirketinin Türkiye'de ticaretin geliştirilmesi için ABD Dışişleri Bakanlığı'na ikna etme misyonuyla Amerika'ya gönderilmiştir fakat Fransızlar tarafından denizde esir alınmıştır

Fotoğraf: Adnan Hamza ALCİL

Yıllar sonra Acre, (İsrail), Beyrut (Lübnan) gibi şehirlere İngiliz konsoloslu olarak atanmış Abbott'ı, çoğu soy ağacı denize düşerek kaybolan genç bir denizci olarak tanımlamaktadır fakat karıştırılan kişi amcası John Thomas Abbott'ın oğlu Peter Abbott'tur.

William Willshire (1790-1851): William Willshire olarak da bilinen William Willshire 1845 yılında Edirne'ye konsolos olarak atanmış ve 1851 yılında ölene dek bu görevine devam etmeden önce 1814 yılından 1844 yılına kadar Fas'ta (Magadore) İngiliz Konsolos Yardımcısı olarak çalışmıştır.

Londra'da yaşayan Willshire, James Renshaw and Co ticarethanesinin çalışanı olmuştur ve 1814 yılının başlarında bu şirketin bir temsilcisi olarak Magadore'ye gönderilmiştir. Bu yıldan sonra, Sahra ve Sahra-altı Afrika ülkelerini Avrupa'ya ve Kuzey Amerika'ya bağlayarak önemli bir ticaret limanı olan bu şehirden Avrupa'nın önde gelen tüccarlarından biri olarak kendini göstermiştir.

Günümüzde Willshire, içlerinde Kaptan James Riley, Robert Adams, ve Kaptan Alexander Scott'un bulunduğu 19. yüzyılın sonlarında Fas Sultanlığında esir düşen yüzlerce Batılı denizcinin ülkelerine geri iade edilmesinde yardımcı olup onları rehlin olmaksızın kurtaran bir adam olarak hafızalara geçmiştir. Bu olaydan sonra, Amerika, Ohio'nun Willshire kasabası James Riley sayesinde William Willshire'in ismini almıştır. 1832 yılında evlenen Willshire'in Leonard ve Alex adında iki oğlu ve Sarah adında bir kızı olmuştur.

Sir Dudley North (1641-1691): Sir Dudley North, 16 Mayıs 1641 tarihinde Westminster'da dünyaya gelmiş 31 Aralık 1691 tarihinde Londra'da vefat etmiştir. O, aynı zamanda bir İngiliz tüccar, politikacı, ekonomist ve serbest ticaret üzerine yazılar yazan bir yazardır. North, Dördüncü Baron olan Dudley North'un dördüncü çocuğu, Birinci Guilford Baronu Francis North'un ve Roger North'un erkek kardeşidir. Çocukluk yıllarında kaçırılmış ancak ailesi tarafından kurtarılmıştır.

Özellikle Türkiye ile dış ticaret yapan North, hayatının birkaç yılını İstanbul ve İzmir'de geçirmiştir. Türkiye'den büyük bir servet ile döndükten sonra Levant şirketi ile ticaret yapmaya devam etmiştir.

Dudley North'un ticaret bilgisi İngiliz hükümetinin de dikkatini çekmiştir özellikle kardeşi Baron Guilford'un da etkisiyle hükümete tavsiye edilmiştir. Bunun yanı sıra North, II. Charles zamanında 1683 yılında Londra şehrinde meydana gelmiş olan 18. ve 19. yüzyıllarda muhafazakar İngiliz politik grubu Tory irticacı sırasında, devlet mahkemelerinde Kraliyet hükümlerinin güvence altına alınması hususunda açık bir ifadeyle tehdit edilen şeriflerden biri olmuştur.

1683 senesinde Kraliyet tarafından şövalye ilan edilen North, daha sonra gümrüğe ve hazineye komiser olarak atanmıştır. Sir Dudley North, II. James döneminde 1685 yılında Banbury için milletvekili olarak seçilmiştir.

1670'li yıllarda ticaret yapmak için Edirne'ye gelen North, Edirne'deki veba salgınına da tanıklık etmiştir. 1691 senesinde öldükten sonra Covent Garden'daki St. George Kilisesinde bulunan North'un 1691 yılında anonim olarak yayımlanan ve esas olarak tasarruf, para arttırma, faizler gibi konuları işlediği "Discourses upon Trade" adlı bir kitabı vardır.

Bu kitap daha sonraları 1856 yılında J.R. Mc Culloch tarafından düzenlenerek "Select Collection of Early English Tracts on Commerce" adıyla Londra Politik Ekonomi Kulübü tarafından yayımlanmıştır.

Sonuç olarak, Edirne'ye gelen İngiliz konsolosları arasında öne çıkan ve İngilizce kaynaklarda rastlanılan isimler bunlardır. Tüccar olarak da bilinen isim sadece Sir Dudley North'tur.

Tarihi perspektiften bakıldığında Edirne'ye gelen müstemelerin İngilizlerden ve Almanlardan daha çok Fransızlar olduğu görülmektedir.

19. Yüzyıl Edirne'sinde geleneksel üretim

Öğr. Gör. Haluk Kayıcı

Geleneksel üretim ile ticaret öncelikle tarım ve hayvancılığa dayalıydı. Tarımsal ve hayvansal faaliyetler sonucu elde edilen ürünler Osmanlı genelinde olduğu gibi Edirne ve civarında da ekonomik canlılığı ayakta tutmaktaydı.

Edirne ve civarında çoğunlukla tarımsal nitelikli hammaddelerin işlendiği imalathaneler bulunuyordu. Her türlü hububat, ipekboceği, pamuk, tütün ve

üzüm yörede çokça üretildiğinden ve bu ürünlerin işlenerek yeni mamuller elde edilmesinden dolayı tarıma dayalı ekonomi gelişmiştir. Hayvancılık ile elde edilen ürünlerde tipki tarım gibi önemli bir ekonomik faaliyet sağlarken, yöreye özgü gıyeeek ve yiyeceklerin büyük bir miktarını halk öncelikle kendi tüketimi için üretiyor, geri kalan kısmını ise pazarlıyordu.

II. Murad devrinde dahi Edirne'de üretilen ve Belediye olarak adlandırılan, yapımında ipek ve pamuğun kullanıldığı nakışlı kumaş, günümüzde bilinmemese de 19. yüzyılın son çeyreğinde halk tarafından üretilip, pazarlanıyordu. Bununla birlikte yapagıdan elde edilmiş iplikten feracelik, çeşitli şayak, çorap ve ka-liçeler Edirne'de imal ediliyordu. Edirne'nin üretilen ve satışı yapılan meşhur yiyecekleri ise Devai-Misk, Edirne Helvası, Kaşar Peyniri ile Sığır Dili Pastırmasıdır. Kaşar peynirinin yanı sıra Basma olarak adlandırılan peynirin de üretimi fazla miktarda olup, peynir ve hayvansal yağların alım-satımı da yerel ticarettede önemli bir seviyeydedi.

Ayrıca Misk Sabunları da makbul olup, belirtilen ürünlerin bir hayli Eflak-Boğdan (günümüzde Romanya) ile Avrupa'ya satılıyordu. Geleneksel üretimi yapılan diğer dokuma ürünleri; yapaktan üretilen aba ile pamuktan alacalar, çarşaf ve gömleklik kalın ve ince beyaz bezlerden ve ekseri kırmızı, bazen siyah ve mavi boyalı yapaktan dokunmuş kuşaklardır. Dönemin Edirne'sinin nahiyelerinden Üsküdar genelinde şayak ile birlikte Hıristiyan kadınlar yorgan olarak kullanılan Çerge imal ediyorlardı. Çöke nahiyesinin birçok köyünde de kendi ihtiyaçlarını gidermek üzere elbise, döşeme yatak, örtülük güzel şayak ve dayanıklı pamuk bezler ile Paladenilen yaygılar dokunuyordu.

19. yüzyıl sonlarında Edirne'ye bağlı kazalarda da durum belirtilenlerden pek farklı değildir. Halk temel tarım ve hayvancılığa dayanan faaliyetleri sonucunda yöreye özgü farklı ürünler elde ederek, öncelikle kendi ihtiyaçlarını gidermiş ve daha sonra satarak para kazanmaya çalışmıştıır.

Cısr-ı Mustafaapaşa (günümüzde Sviyograd) kazasında, Müslüman ve Hıristiyan kadınlar tarafından yünden mamul şayaklar, yün ve ipekten elbiselek kumaşlar, el havluları, pamuk ipliğinden iç giyim ve gömlekler için gayet dayanıklı bezler imal ediliyordu. Ayrıca önemli miktarda hasır imalatı gerçekleştirilen,

bu hasırlar başta Edirne ve Rumeli-i Şarki olmak üzere diğer kazalara da satılırdı. Bugün Bulgaristan sınırları içerisinde kalan o dönem ise Edirne'nin kazası olan Kircaal'nin Yaşlı ve Şahinler köylerinde kaşık imalatı ve satışı yapılırken, yine her köyde çorap örülüp, adı bez dokunurdu. Yamaç mahallesinde ise adı değirmenlerde kullanılmak üzere senede 20-30 kadar değirmen taşı imal edilirdi.

Dimetoka'da geleneksel olarak üretimi yapılan ve meşhur olan ürünler, topraktan bardak, çanak, çömlek ve zıvanalı cep çakısıdır. Bugün Yunanistan sınırlarında bulunan dönemin Edirne'sinin bu kazası genelinde de kadınlar çorap örüyor, şayak, aba ve sair bez döküyorlardı.

Uzunköprü ve köylerinde de aba ve şayakdokunur ve imal olunurdu. Kazanın peyniride meşhur olup, kaza dışına senede ortalama 25.000 kıyye (kıyye=1.282 gram) peynir ihraç ediliyordu Ortaköy'de (İvaylovgrad) bazı köyler ile kasaba merkezinde şarap üretimi ve ticareti yapılmaktaydı. Edirne genelinde olduğu gibi şayak, pamuk bezler ve çerge gibi ürünler imal ediliyorsa da kaza dışına ihraç edilmeyip, kaza genelinde ticareti yapılıyordu.

Havsa kazası sancak genelinde şarap üretimi ile meşhurdu. Üretilen şaraplar, Avrupa başta olmak üzere Edirne ve sair mahallere ihraç ediliyordu. Bu kaza genelinde de halk kendi ihtiyacına yetecek seviyede dokumacılık yaparken, çeşitli giyim eşyaları da üretiyordu.

Özellikle Edirne civarındaki köylerde, dışarıdan gelen dokuma ürünlerini kullanan pek azdır. Genelde ahalı geleneklerine sadık kalmış, boya ve biçimleri kendileri tarafından geliştirilmiş yerli dokumadan yapılmış ürünleri giymeyi tercih ediliyordu. Bu özgün giyimlerinden oturu halk birbirinin hangi kazanın köyünden olduğunu anlayabiliyordu.

Edirne
Mutfağı

Bir lokma

Doç. Dr. Rifat Gürgendereli

Balkanların en güzel şehirlerinin başında gelen Edirne, yemek kültürünün zenginliği ile de bilinmektedir. İnsanın samimiyeti, misafirperverliği, kültürel zenginlikleri, kaybettikleri, yoklukları, savaşları vb. sosyal ve tarihi özellikleri de günümüzde ön plana çıkmakta, yazarların yazılarına ve araştırmacıların araştırmalarına konu olmaktadır.

Edirne yemek kültürü içinde "hamur işi" adı verilen enfes yemekleri -bunları yemek olarak adlandırmak sizlere ilginç gelsin- Edirne dergisinin sevgili okuyucularıyla zaman zaman paylaştık. Bu sayımızda bahsedeceğimiz "lokma" da bu hamur işleri içinde. Balkanlarda "pişi, uştipsi" gibi adlarla, mayalı ya da mayasız şekillerine de rastlayabilirsiniz.

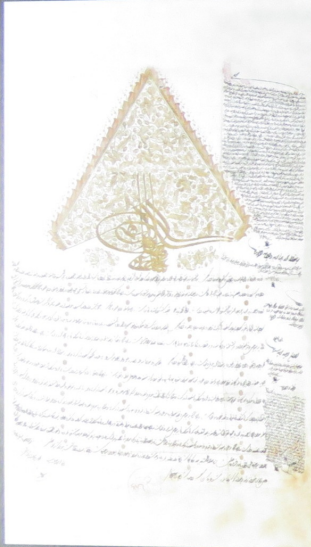
Bir öğün yemeği olarak yenilen "lokma", aynı zamanda cemiyet hayatının geleneksel bir yemeği olarak doğmuş ve düğünlerde misafirlere ikram edilmekte, ölenlerimizi rahmetle anmak için yapılan dua ve mevlitlerde de irmik helvasıyla birlikte verilmektedir. "Lokma dökmek" tabirini de bilmektesiniz..

Edirne'nin maharetli hanımları bu lokmayı pek de lezzetli yaparlar. Cemiyetlerde, bu işi bilen mahir komşular birbirlerine yardıma gelir, imcece usulüyle hamurun hazırlanması ve Edirneli tabiriyle pişirmeyi kolaylıkla yapılırdı. Herkes hamuru tutabilir ve lokmayı kızartabilir. Çocukluğundan hatırlarım; bazı hanımların -elinden olsa gerek- lokmaları daha bir çıtır daha bir lezzetli olurdu. Ortak sosyal hayat içinde, komşuluğun sadece aynı binada ya da sitede oturmak olmadığı dönemlerde bu hanımlar, özellikle lokma pişirmeye davet edilirdi.

Gelelim yapılışına; bir paket toz maya ya da yaş maya ılık suda, 1 yemek kaşığı şekerle birlikte kabartılır. Ayrı bir kaptaki 2 su bardağı su ve 1 su bardağı ılık süt, 3 çay kaşığı tuz ve 4.5 su bardağı un ile karıştırılır. İçine kabartılmış maya da katılır ve cıvık bir hamur elde edilir.

Kaptaki hamur, sıcak bir ortamda sarılı vaziyette 2 saat kadar bekletilir. Bekleyerek kabartılması sağlanan hamurdan, eller yağlanarak, uygun miktarda alınarak daha önceden hazırlanan kızartma yağında güzelce kızartılır. Kızartılacak hamurun ortasına küçük bir delik açılırsa içi daha yumuşak lokma elde edilir. Eğer hamur yayvan ve geniş olarak kızartılırsa lokmalar, daha gevrek ve el büyüklüğünde olur. Lokma tabağının içine peynir, kaymak, bal, reçel vb. koyabilirsiniz, böylece sunumunuz zenginleşir ve farklı damak tatlarını alabilirsiniz, size kalmış, afiyet olsun..

Geçmiş zaman olur ki...

Bu sayımızın, fermânı 'Vâlide Sultan Evkâf'ına bağlanan Kırkkilise'deki vakfa ait keresteci ve enserci (çivici) gediği'nin Ergiri veled-i Kosta'ya kirâlandığına dâir'dir.

BOA. Müzehheb Fermânlar, No: 476'da kayıtlı olan fermân; Sultan III.Selim'e aittir ve 21.07.1797 (h. 26.01.1212) tarihini taşımaktadır.

13 satırdan baret olan bu fermânda; divânî, derkenârlarda ise divânî kırmızı hattı kullanılmıştır. Fermânı 53,5x77,3 cm ölçülerindedir.

Fermânın tuğrası ve tezyinâtına gelince; Altınla çekilen tuğranın beyzeleri ve hayat ağacının zemini halkârî, çevresindeki yapraklar şikâf bezemedir. Zemindeki boşluklar, kırmızı yapraklarla doldurulmuştur. Tiğlarda, kırmızı renk ve altın kullanılmıştır. Tahtın iki yanında, halkâr bezemeli hatâî dalı mevcuttur. Satır araları, mücevher noktaldır.

Fermânın yazısında, siyah mürekkep kullanılmıştır.

Fermânın gördüğü işlemler şu şekildedir; fermânın sağ ve arka tarafında, Başmuhâsebe, Haremeyn Muhâsebesi ve diğer kalemlerden çıkarılmış derkenârlar mevcuttur. Fermânın arka tarafında, Sadrâzam'ın sah'ı, buyruğu ve Defterdâr'ın küçük sahi bulunmaktadır. Fermânın sol alt köşesinde; fermânın yazıldığı yerin kaydı vardır.

